

Breve fra Johan Severin Holten til hans Hustru, omhandlende hans Rejse med Arveprinsen i 1804.

Meddelte af hans Dattersøn, Etatsraad J. J. Holten.

(Sluttet.)

Ludwigslust i Mechlenburg.

d. 18de August . . . Slet Veir giver ved Badene slet Moerskab for dem, som ikke spille, desuden begynder det at lakke mod Enden af Bade Tiden, thi her er allerede saa faae, at det vil kiendeligen mærkes, naar vi Danske reise, hvilket omtrent bliver paa een Tid. I øvrigt bør jeg give Pymont den Æreserklæring, at det her er uden al Sammenligning behageligere, friere og selskabeligere end i Nenndorff, de her værende Danske levede med hinanden, uagtet Forskiellen paa Stand, og jeg har her omgaaedes Landsmænd hvis Erindring stedse vil være mig kjær Vederqvægelse i mit tilkommende Liv, naar overmodig Pengestolthed med dens hele frygtelige Suite, trykker mig . . .

d. 19de Aug: En af Munkene fra Lüde har i denne Morgenstund besøgt mig, for at indbyde mig til en Fest i Overmorgen, jeg maatte afslaae det, han drak Kaffee med mig, og vi toge Afskeed. Sildigere fik jeg min kiære Julianes Brev, men jeg turde næsten paastaae, at Cathrine har ladet Pletterne sidde i sin Vask, thi Du har været i slet Lune, da Du skrev. I Formiddag har jeg redet en god Tour med Pr: Christ: deels for med ham at besee nogle Egne, deels ogsaa for at probere en Hest, som jeg agter at bruge til en længere Tour, i øvrigt den sædvanlige Søndags Parade og i Aften et ret interessant Stykke: Edward in Schottland. Da heldigviis de ypperligste af de her værende Skuespillere havde Roller, saa var denne Forestilling den beste, jeg har seet her i Pymont. Den før omtalte Mdme Brede havde Elskerinde Rollen, den var i den alvorlige Karakter, og ved den behageligste Illusion, troede jeg at høre og see vores Mdme Heger, samme Ynde, samme Fiinhed, og en Stemme — endog i det buldrende Tyske — endnu blødere. Man maa have seet Mdme Brede, for at kunde giøre sig Begreb om hendes Spil. Jeg erklærer det for det fuldkomneste jeg har seet — kort naar

jeg foreener Mdme Preislers¹⁾ og Mdme Hegers Talent, saa har jeg det — vel at mærke, jeg tænker mig den første, førend hun drak Brændeviin, og den sidste, førend hun blev saa førlig. Efter Komeden gik en meget smuk illumineret Luftballon i Veiret, var prydet med det danske Vaaben, og blev altsaa af de Danske honoreret med Louisdors, Dukater, Lausthaler og Gylden. Kl: 9 begyndte et lille Bal, som varede til henimod Kl: 1.

d. 20de Aug: Man trippede, man løb, man spurgte, man viskede, man havde meget travelt, og meget lidt at bestille, det hører jo til Forlovelses og Bryllups Dage. Jeg maatte amuserer mig den hele Formiddag med H: H: Pr: Ferdinand, for at give den øvrige Familie tilbørlig Tid til ovenbemeldte Beskæftigelser. Alt hvad der er skeet eller kunde skeet, opslugtes i de faae Ord: Declaration du mariage, derfor til Texten. Kl: 5¹/₂ samledes alle de tilsagte, nemlig Preussiske og Danske i Arve Prinsens Spisesal, desuden indfandt sig de Fornemste af de andre Brønd Gæster, i alt omtrent 100 Personer. De Danske vare Cay Reventlow og Frue, Gebhard Moltke og Frue, den gamle Blücher fra Holsteen²⁾, Frue Schimmelmann fra Wandsbeck, Kolderup og Frue og Arve Pr: Hof Stat indtil min Ringhed inclusive. Preusserne vare: Fürst v: Wittgenstein med sin Leg: Secretaire, General Blücher med sin hele General Stab, Khre Jagow med Frue, Hauptmann Kleist og Frue, desuden 3 Svenske Oberster, en Polsk Grevinde, endeel Mechlenborgere og Hannoveranere o: s: v: Ringene bleve vexlede i et Værelse inden for blot i Familiens Nærværelse. Kl: 6 bleve Dørene aabnede og Chur Fyrstinden førte Prinsessen ind med disse Ord: „Ich habe das Vergnügen, die Prinsessin Charlotte als Braut des Prinzen Heinrich von Preussen vorzustellen“³⁾. Nu kom alle de andre Herskaber, og Gratulationerne

¹⁾ Kgl. Skuespillerinde Marie Cathrine Preisler, f. Devegge, f. 1761, † 1797 (Biogr. Lex. XIII, S. 282 ff.).

²⁾ formodentlig den tidligere Amtmand i Bredsted Gustav Gotthard Blücher, f. 1737, † 1808, Broder til Fyrst Blücher. (Biogr. Lex. II, S. 447—48).

³⁾ I de „Kjøbenhavnske Tidender“ (Berl. Tid.) for 31te August 1804 meddeles, at den Preussiske Minister Baron Senft de Pilsach havde haft Audients hos Kongen (det siges ikke, hvilken Dag) og i Kongen af Preussens Navn havde anholdt om Prinsesse Louise Charlottes Haand for Prins

begyndte først af alle Damerne, saa af alle Kavalererne. Derefter gik Pr: Charl: med Pr: Heinrich rundt til alle tilstedeværende, takkede for deres Nærværelse og Deeltagelse og viiste deres Presenter. Prinsen fik en Ring, som har kostet 170 Ldors og Prinsessens Portrait, got malet af en herværende Maler, indfattet med Juveler og indsluttet i en Guld kapsel. Prinsessen fik en Ring, med en prægtig og stor Solitaire samt Prinsens Portrait i Medaillon, omgivet med Juveler. Chur Fyrstinden fik et smukt Halsbaand med Armbaand af Arve Prinsen og Prinsesse Juliane ligeledes af Pr: Heinrich. Kavalerer og Damer fik Daaser, Uhre, Bryst Naal, Ringe og sligt meere. Efter Kollationen, som var ganske god, gik hver til sit og nogle til Komædie, jeg ikke, thi jeg maa pakke ind, da jeg reiser i Morgen tidlig. Chur Fyrstinden reiser i Morgen Formiddag og Prinsen af Preussen paa Torsdag.

d. 21de Aug: Kl: 4 i Morges drak jeg min Kaffee, 2 Glas Pymonter Vand, sad mig til Hest og forlod Pymont, ikke med Fornøielse, thi der var meget i Omegnen, som jeg formedelst min daglige Huus Arrest og det afskyelige Veir, ikke har beseet, saaledes som jeg ønskede det. Gierne tilbragte jeg otte Dage af en behageligere Aarstid her, thi Stedet saavel som Omegnen er meget interessant. Af særdeles Godhed havde Prinsen befalet at Foureren skulde følge mig, og lade sin Vogn gaae i Forveien. Hestene vare leiede af Pr: Christian for hans Ophold i Nenn-dorff og Pymont, og skulde dog afleveres i Hannover, saa Befordringen var frie, og uagtet det var den stærkeste Ridetour, jeg nogensinde har gjort, saa kan jeg dog ikke sige, at den var besværlig, eller har uleiliget mig i nogen Maade. Mange Gange paa Veien ønskede jeg at have Matthis med, det havde været

Heinrich af Preussen, hvorefter der Onsdag den 29de August Kl. 2 fandt Galacour Sted paa Frederiksberg Slot, hvor Kongen modtog Lykønskninger til Prinsessens forestaaende Formæling. Efter Couren var stort Taffel, hvor Kongen udbragte de Forlovedes Skaal. Formælingen kom som bekjendt aldrig i Stand, idet Forlovelsen blev hævet. Prinsessen blev den 10de November 1810 g. m. Landgrev Wilhelm af Hessen-Cassel og blev i dette Ægteskab Moder til Dronning Louise. Prinsen døde ugift ^{12/7} 1846 som Stormester for Johanniterordenen.

Tour for ham . . . I Hameln opholdt jeg mig i 2 Timer, spiste Frokost, foreviiste mit Pas hos Kommandanten, og besaae Byen, som er særdeles mærkelig for sine mange gamle, ægte gothiske Bygninger. Gierne havde jeg seet Fæstningen paa hiin Side Weseren, men Franskmændene tillade det ikke gierne. Kl: 12 reed jeg derfra igiennem de deiligste Bierg Egne, over Bierge, under Bierge, mellem Bierge til en Kiøbstæd Springe, som ligger ved Foden af det samme Deister Bierg, som jeg fra Nenndorff saa ofte besøgte paa den modsatte Side. Byens Beliggenhed er fortreffelig, men dermed har man ogsaa sagt alt. Kolderups og den Holsteenske Blücher naaede mig her, og vi spiste til Middag sammen. En Samtale i næste Værelse imellem en Fransk Vagtmester og en Tysk Amts Betient om Fourage Levering, var et oplysende Bidrag til Historien af de Franskes Ophold i de Hannoverske Lande, og kunde være meget lærerigt for de Danske, som Himlen være lovet, ikke endnu har bragt det saavidt. Ved Underhandlingen blev drukket 4 Bout: Rhiin Viin, som gav Samtalen baade Liv og Fortrolighed. Kl: 4 reed jeg derfra videre besaae paa Veien nogle Steenkuls Brud, og kom Kl: 8½ ind i Hannover, — drog ind i et Verthuis ved Navn Böttchers Schencke, hvor jeg efter Aftale traf igien Kolderups og Blücher . . .

d. 22de Aug: Efterat jeg havde taget Afskeed med Landsmandskabet og fulgt dem til Vogns, begyndte jeg med min Leietjener i Hælene at see mig om. Hvem som veed og erindrer, at der ved Hannover er een af de største Botaniske Haver i Europa, behøver jeg ikke at fortælle, at jeg gik lige til Herrenhausen, som ligger saa langt fra Hannover, som Frederiksberg til Kiøbenhavn. Man gaaer igiennem en Allee, som er netop som Frederiksberg Allee, ikkun noget bredere. Jeg traf Gartneren Wendland, som tillige er Forstander for Haven, ved sit Arbeide, og fandt i ham til min store Glæde en godmodig, velvillig Mand, som i 5 Timer gik omkring med mig, saavel i det Botaniske Anlæg, som i Plantagerne og Lyst Haven. Hvad jeg her saae kunde give Stof til en Bog, alting hensigtsmæssigt, got og derhos stort. I Slottet, som hører til Haven har Rigs Mareschall Berna-

dotte¹⁾ sin Sommer Residens, jeg saae dette (udvendig) tilsidst, men den militaire Tvang Pragt som her herskede, gjorde en slem Kontrast mod den skønne Natur, som jeg i de foregaaende Timer havde beundret. Mit Ophold her besluttede jeg med et got Glas Ungersk Viin og gik tilbage til Hannover med det varmeste Ønske, at kunde tilbringe nogle Dage her, for ret fuldstændig at giennemsee det hele fortreffelige Anlæg, det var een af de behageligste Formiddage jeg har havt paa den hele Reise: Til Middag spiste jeg ved table d'hote i Huset, hvor jeg boer. Hvad jeg der saae, kan jeg aldrig glemme, den overmodige Seierherre og den underkuede Overvundne, Franskmænd og Hannoveraner. Hine, dog ikke alle, med en bydende Tøne, Hattene paa indtil de sat paa Stolene, Armene paa Bordet o: s: v: — disse, stumme, blege, forlegne, uophørlig corresponderende imellem hinanden ved smaae Sedler med Tal paa, jeg transporterede nogle af disse stumme Samtaler og saae flere. Hvorfor disse Mennesker kommer der? — ja derom spurgte jeg og — Franskmændene fortryde, naar ingen Hannoveraner vise sig paa offentlige Steder. Disse som her vare — Hof Raader, Land Raader, Secretairer gjorde det, som Hoverie. Det vilde vist være forgieves at sige „Velbekomme“ til disse. Jeg havde en Amerikaner som talte Tysk ved min ene Side og en Lybeker lige for mig. Frit tør man ligesaalet tale her, som i nogen Fransk Stad, men vores Miner gjorde dog et Par Ansigter røde. Verten beklagede jeg, thi man kunde læse hans Forlegenhed af hans Øine. Blant Hannoveranerne ved Bordet var og en Arrestant, som har havt med de Engelske Varer i Zelle at bestille, han er under Bevogtning af 2 gens d'armes her i Huset, men venter snart at blive frigiven, han var den eneste af Hannoveranerne som talte — han er Kiøbmand — hans Navn Marschall, hans Historie ved denne Leilighed kan jeg ikke skrive, men han sagde mig siden, at den skal blive offentlig bekiendtgjort. I Eftermiddag har jeg vandret omkring i Hannover, som er en smuk Stad, med mange

¹⁾ Jean Baptiste Jules Bernadotte, f. 1764, † 1844, Marskal af Frankrig, senere som Carl XIV Johan Konge af Sverige og Norge.

skønne Bygninger, især offentlige, og gode, brede Gader. De offentlige Bygninger, Slottet, Land-Recht, Pagenhaus, Bibliothek, Veterinairschule, Marstall, kunde jeg ikke faae at see, thi de ere proppede med Franske, eller tillukkede af dem. Komeden vilde jeg besøgt i Aften, den er Fransk thi den Tydske er aldeles afskaffet, men den blev afbestilt, thi der var Cercle hos Bernadotte. Den skønne Promenade hvor den berømte Leibnitzes Monument staaer, besøgte jeg og, den bruges nu, trods Philosophens Minde til Paradeplads af de Franske. Alleerne ved Leine Floden ere smukke, og skal forhen have været meget besøgte, men deels spadseres ikke meget paa nærværende Tiid i de Hannoveranske Lande, deels ere alle adelige Familier og de fleste høiere Embedsmænd retirerede ud af Landet eller dog i det mindste til deres Godser. I Aften gottede jeg mig i min Sofa med at skrive til min kiære Juliane, gik siden til table d'hôte, som i Aften ikke var talrigt, hvor Conversationen var friere, da der ikkun var to Franske Officierer, som endda vare af de bedre. I Almindelighed er man her tilfreds med Bernadotte, Hannoveranerne selv forsikre, at han skaaner hvor han kan, og ændser haardt al Vold — NB. naar han erfarer den — og dog — ere alle Gager nu ganske tilbageholdt! Jeg forglemte at anføre to Mærkværdigheder ved min Reise i Gaar. Paa eet af de Bierge som jeg passerede forbi saae jeg førstegang Ruiner af en gammel Borg, og imellem Springe og Hannover reed jeg igiennem en Bondebye som hedder Holten; Gud veed om jeg har mit Navn efter den, men jeg veed, at Byen, saavel som jeg ere begge, to fattige Bæster. For Navnets Skyld drak jeg et Glas Øll i Kroen, men det har jeg dog meget bedre, naar jeg er hiemme hos mig.

d. 23de Aug: Megen Ære, Du lille: dette skulde være Symbolum for denne Dag, dersom jeg gav hver Dag sit Symbol. Morgenen gik med at gaae lidt omkring i Byen. Jeg betalte min Regning, som ikke var lille, og gjorde mig færdig til at modtage min Prins, som ankom hertil Kl: 10. En General Adjutant fra Bernadotte modtog ham $\frac{1}{2}$ Miil uden for Byen med 72 Md. Kavallerie, bestaaende af Husarer, Chasseurs à cheval, Gens d'armes og en Fortrop af ridende Artillerie, men uden

Kanoner. Prinsen blev indbudet til at drage ind i Bernadottes Palais i Hannover (Hertugen af Cambridges) — jeg blev afhentet dertil ved en Lieutenant, med hvem jeg oppebiede Prinsens Ankomst. Uden for Palaiet paraderede 100 Md: Grenaderer med Fane og Janitschar Musik. Saasart Arve Prinsen var ankommen, kom en anden Generaladjutant med Forespørgsel om Mareschallen maatte opvarte H: K: H:. Indtil hans Ankomst besaa vi Værelserne, hvis Pragt og Elegance jeg maa forbeholde mig at beskrive indtil min Hiemkomst; imidlertid var $\frac{1}{2}$ Time forløbet, og Bernadottes Ankomst blev anmeldt af en tredie Gen: Adj: Han kom geleidet af de 6 her værende Generaler Michaut¹⁾, Kellermann²⁾, Berthier³⁾, Epaule⁴⁾, Serrure⁴⁾ og Pierrot⁴⁾, eskorteret af sin Garde til Hest, han blev modtagen af Harbou og Bülow og indført tilligemed alle Stabs Officiererne, som omtrent vare 100. Han holdt en smuk Tale til Arve Prinsen omtrent af følgende Indhold: Jeg anseer mig meget lykkelig, at kunde bevidne D: K: H: og D: Familie min underdanige Hengivenhed og alle Franskes varmeste Ønske, at den gode Forstaaelse og det Venskab, som hidtil saa heldigen har bestaaet imellem Danmark og Frankrig, maae fremdeles vedblive. Keiseren min Herre vil med Glæde gribe enhver Leilighed for at vise at Nationens Ønske ogsaa er hans, o: s: v: Derpaa inviterede han Prinsen med Suite til en Collation, og beklagede, at den for Øieblikket ikke var som han ønskede. Han anbefalede sig og kørte igien til Herrenhausen med sit Følge, for os gemene Folk vilde det synes underligt, men Hofmændene sagde, at det var Topmaal af Galanterie. Bernadotte er en ret kiøn Mand, fuldkommen Italiener; han saavel som hans Generaler havde Anstand, som

¹⁾ se S. 40 Note 1.

²⁾ General François Christophe Kellermann, f. 1735, † 1820, senere Marskal af Frankrig og Hertug af Valmy (Nouv. Biogr. Gén. XXVII, S. 523 ff.).

³⁾ General Louis Alexandre Berthier, f. 1753, † 1815, senere Marskal af Frankrig, Prins af Wagram og Neufchatel, Hertug af Valenzia (Nouv. Biogr. Gén. V, S 709).

⁴⁾ Nævnes ikke i Nouv. Biogr. Gén. Med General Serrure kan ikke være ment Marskal Jean Mathieu Philibert Serurier, da denne allerede i April 1804 var udnævnt til Governør for Invaliderne.

Mænd der ere fødte og opdragne i den store Verden; hvert Ord de sagde til enhver af de Danske var fine Høfligheder. Synderlig var min Følelse ved Bernadottes Nærværelse, thi paa Væggen i det Gemak, hvor han complimenterede Arve Pr: hang Kongen og Dronningen af Engellands Portraits i Legems Størrelse; stærkere Erindring om de menneskelige Tings Foranderlighed skal man vel frabede sig. Til Bords! Alle de hos Arve Pr: vagthavende Officierer, og det var 6, de spiiste med os, og vi bleve opvartede af den Engelske Hof Stat — dette moerede mig — Fortreffelig Mad, god og megen Viin og himmelsk Musik. Kl: 2 kiørte Arve Pr: med de samme Honneurs af Escorte og Kanonskud. Igiennem Sand og Hede kiørte vi nu videre; paa Stationen traf jeg Kammer Vognen, og jeg blev ligesaa behagelig, som uventet overrasket med et Brev fra min kiæreste Juliane, som jeg modtog af Løws¹⁾ Haand; ja jeg blev meget glad ved at modtage det, thi jeg bød Løw et Kys derfor — men han var grusom. Igiennem Birke Skove og Sand, som immer blev dybere, kom vi til *Zelle*. Vi bleve modtagne af Fransk Kavallerie Eskorte, og Ære Vagt af Grenaderer paraderede ved Huset, hvor Prinsen boede — disse vare alle af den Hannoverske Legion, alle Tydske, men Under Officierer og Officierer Franske, som dog efter Befaling maae kommandere og udstæde Befalinger paa Tydsk. Ved Taffelet vare Franske Officierer af Ære Vagten.

d. 24de Aug: *Zelle*, Caroline Mathilde, 1772, Cronborg — alt dette spadserede saaledes omkring i mit Hoved, at jeg sov meget lidt i Nat, især da det var Bord Discursen i Aftes imellem Baronessen²⁾, Harboe, Bülow og mig. Aldrig havde jeg troet at jeg ved Arve Prinsens Taffel skulde komme til at tale om denne Begivenhed og endnu mindre, at jeg skulde *der* høre, *hvad* jeg hørte. Tidlig var jeg oppe — Kl: 6 var jeg i Kirken; hvad jeg der saae i den første halve Time, medens jeg med Klokkeren oppebiede Nøglerne til Begravelserne, var baade lidet, og saare meget — lidet vare de prægtige Begravelser, Monu-

¹⁾ Frederik Løw, Kammertjener hos Arveprinsen.

²⁾ Baronesse Emilie Augusta Marie Guldencrone, Hofdame hos Prinsesserne J. S. og L. C.

mentet af en Dansk Prinssesse, C. 3 Datter¹⁾ formælet med en Hertug Wilhelm af Braunschweig Lüneburg og død 1592, lidet, intet, ja mindre end intet var mig dette, thi jeg kom ikke for at hylde den menneskelige Stolthed og Forfængelighed, men for at offre en veemodig Taare over den Ulykkeliges Fristed — meget — meere end meget var det — at en Klokker, en gammel Mand, som neppe duede til Acteur, som ofte maae have fortalt, hvad han fortalte mig — at denne Mand græd, ved at beskrive mig Caroline M: stille, goddædige Liv, hendes Blidhed, hendes Kierlighed for dem som omgav hende, og det midt i den nagende Kummer, som saa uudslettelig var præget endog i hendes Ansigt. Graven blev aabnet, jeg gik ned. Det er en synderlig, sød veemodig Følelse, at see den Ulykkeliges Grav; jeg stod før ved en Ulykkeligs Grav, ogsaa der fældede jeg Taarer, men her var Forholdet imellem Lykke og Ulykke større — alle disse *dersom*, og *naar*, og *om*, trængte ind paa mig, og jeg var som knust. En meget karrig Inskription sagde, at her giemtes C: M: Prinssesse af Storbritannien, Dronning til Danmark og Norge, født og død — Kun 23 Aar var hun, da hun døde, i 3 til 4 Timer var denne stærke Bygning nedbrudt. Hun hviler! Hendes Værelser kunde jeg ikke faae at see, thi Franske Soldater husere paa Slottet, som er mørkt og skummelt som et Fængsel, derimod saae jeg hendes Monument i den saakaldte Franske Have — en smuk Promenade — det er velmeent — Armod græder ved hendes Urne, medens Religionen bekrandser den — men det er maadeligt udført og slet vedligeholdet. Meere, naar vi sees. Flere Fyrstelige stode i samme Begravelse som Dronningen, blant disse en Brunsvigsk Prinssesse Mathilde, som havde samme Skiebne, som vores.

Gaars Dagen var en jour d'honneur, denne Dag syntes at blive en jour de malheur. Først blev Arve Pr: syg, og det ikke ubetydeligt, dette opholdt os nogle Timer endnu i det mørke Zelle. Endelig kom vi paa Vei, da han bedrede sig. Da vi havde kørt et Par Mile, gik Hiulet i Stykker paa een af Wiener Vognene.

¹⁾ Dorothea, Christian III.s yngste Datter, f. 1546, † 1617 (det var hendes Mand, Hertug Wilhelm, der døde 1592).

Tiernerne med meere bleve pakkede paa en Extravogn, og efter en Times Ophold kørte vi videre. Selskabet i min Vogn var nu talrigt; Pr: Juliane, Ferdinand, Malling og Harboe i Vognen, Bülow og jeg paa Bukken, det gik ret lystigt. Vi havde fortreffelige Heste, og kom Kl: 4 $\frac{1}{2}$ til Ueltzen en Hannoversk Kiøbsted. Arve Pr: var nu ret brav, vi spiieste til Middag, Prins Chr: begyndte at gjøre Løyer, det smittede og inden $\frac{1}{2}$ Time vare vi alle — som hos Fatter og Mutter i Helsingør. Her var ingen Franske, thi Garnisonen var samme Morgen marscheret til Lüneburg, hvor en Leir skal staae, og hvorfra de — efter det herværende almindelige Rygte — ville gjøre en Visit til Hamburg og Lübeck. Med Støi og Latter stege vi til Vogns, igiennem Sand og mørke Birke- og Fyrre-Skove kom vi uagtet den ypperligste Befordring, først Kl: 12 til Danneberg¹⁾, en elendig Kiøbstæd. Vi spiieste lidt, drak intet, thi Drikke Varene vare udrikkelige — bleve forlagte i Kantonnering — og sov efter Evne. Jeg er paa Reiserne bleven Kiøge Mester — lad Holten smage Viinen — duer den? — Nei — bring bort, anden Viin! men ofte faaer man ikkun en anden Flaske, som her — da maae man drikke Øll, ja vel og, naar dette og er slet — Vand.

d. 25de Aug: Den herværende Franske Garnison paraderede ikke, thi ogsaa de skulde i denne Morgenstund marschere til Lüneburg. Det saae vi — de marscherte Kl: 6 — deres Fane var mig især mærkværdig, thi af Tøiet var ikke saameget tilbage, som til et Halstørklæde, og det endda i Pjalter. Resten var skudt af i Krigen. Saaledes var og Grenadeer Fanen i Hannover. At disse Fane skal kasseres og nye anskaffes med den keiserlige Ørn eller Grif — hvad det er for et Bæst — det kan være Cabinets Politik, men sandelig, det er ikke Feld-Politik. Man høre, som jeg, de Franske Soldater tale, om disse Klude paa Stangen, man see de Saar, den har kostet, og man vil være enig med mig. Kloge Høns gjør og i Nelder. Kl: 7 $\frac{1}{2}$ kørte vi videre og kom Kl: 10 til Elben, som her er ikkun smal. Ved Ankomsten paa denne Side blev Herskabet hilset af de Meklen-

¹⁾ Dannenberg.

borgske Kanoner paa en Fæstning Dämitz¹⁾. Hertugens Spænd modtog her Arve Pr: og Familien og nu gik det ikke over Stok og Blok, men igiennem Sandet, til Eldenah, der var Relais, og Eskorte af Husarer. Det gik videre og Kl: 3 vare vi paa Ludwigslust. Det er et smukt Slot, større end Frederiksberg og i en meget ædlere og større Stiil, alt opbygget af hugne Steen. Fire store Etager, skønne Indgange og Vestibuler. Jeg boer i underste Etage, hvor jeg blev modtaget af to Geh: Kab: Secretairer, som skal spise med mig. Hvad jeg i denne Henseende ønskede før min Afreise har Malling arrangeret for mig paa en meget fiin Maade, og nu vinder jeg desuden dette derved, at jeg, da jeg hver Middag skal have slige Fremmede, gjør mange Bekiendtskaber. Mit Værelse er stort, smukt, og da det er i een af Pavillonerne, med Vinduerne til to Sider, til Haven og Pladsen foran Slottet. Her er Malerie paa Kalk! hele Værelset er malet som et Weinlaube, det er som et Espalier Lysthuus, omgivet med Viinranker, i Aabninger seer man de skønneste og muntreste Rhin Egne; det hele Værelse har ved Indtrædelsen noget ret paafaldende. Meubler i Overflødighed og paa det prægtigste, et Natbord som bugner af Sølv og fremfor alt — en guddommelig Sopha. En Seng med Musselins Omhæng — det er formeget — end videre — mit Middags Bord; vi tre Mennesker spiste i to Timer, og en Lakai som fra Morgen til Aften er i min Forstue, varter op. Saaledes har Malling, Bülow og Harbow det og, men de spise naturligviis ved Taffelet. Det vil koste Ld'ors, naar vi skal bort herfra, men det skeer vel neppe saasart. Da mine Fremmede vare gaaede bort, arrangerede jeg mig. Kl: 9 kom de igien og vi spiste til Aften som til Middag — ja det er for meget, men jeg skulde næsten troe, at jeg finder mig deri og værner mig dertil. Mit Selskab, to flinke Mænd, blev hos mig til Kl: 11.

d. 26de Aug: I min velsignede Sofa behagede jeg allernaadigst at tage min Kaffee — siden gik jeg i Kirke — hvilken Kirke! nye, som hele Slottet og i den skønneste Smag; ikkun

¹⁾ Dömitz.

lille, noget større end Fredensborgs, men med Kolonner og meget høiere — Choret bestaaer ikkun af et Alter, men bag ved det et Malerie, som gaaer fra Gulvet til Loftet og forestiller Mariæ Bebudelse. Maleriet er got, alt i naturlig Størrelse, Skyerne ere indtil Bedrag vel malede. Jeg kom med en Ober Amtmann, som i Dag er een af mit Selskab, førend Herskaberne, alting var stille — men — man forestille sig min Forundring — Herskaberne kom, og Musiken begyndte bag Skyerne — Skyerne ere nemlig indrettede som Koulisser, men saaledes at man umulig mærker det, og bag ved disse er Orgel og Pulpitur for Sangere og Sangerinder, man seer ingen, men det gjør ypperlig Effect. Et Te Deum blev afsungen for Arve Pr: lykkelige Reise, og dette Syngen ud af Skyerne var i høieste Grad høitidelig; Hertugen har et ypperligt Kapelle, Musiken blev altsaa got udført. Prækenen var ret god og dermed var det forbi. Midt i Kirken, midt i Gangen staaer den forrige Hertugs¹⁾ Sarcophag af indenlandsk Granit; den er meget skøn. I en Begravelse under Alteret staaer Arve Pr: af Meklenburgs²⁾ i Vinter afdøde Gemalinde³⁾, Keiser Alexanders Søster; alle her sørge over hendes Død, hendes Mand er endnu utrøstelig, og bivaaner næsten hver Dag, de Siæle Messer, som efter den Russiske Religions Skikke holdes ved hendes Kiste. Man beskriver hende, som en af de yndigste Damer, og selv gamle Malling svoer engang ret trøstelig paa, at hun var det gracieuseste Fruentimmer, han havde seet — og den Gang (forrige Aar) havde hun dog allerede den Tæring, som siden dræbte hende. Man siger her, at hun var bleven alt for tidlig givt! Jeg gik hiem, pudsede mig og Kl: 2 kom mit Middags Selskab, ovenbenævnte Ober Amtmann og en Cabinets Secretair Nusbaum. Discursen gik ret dygtig, efter Kaffeen gik vi en Tour besaae en Deel af Haven, som deels er i gammel Fransk Smag, med Alleer smukke Kascader, o: s: v: deels er den og i den saa kaldte Engelske Stiil og denne Deel behagede

¹⁾ Hertug Friedrich, f. 1717, † 1785.

²⁾ Arveprins Friedrich Ludwig, f. 1778, † 1819.

³⁾ Kejser Paul I:s Datter Storfyrstinde Helene, f. 1784, g. 1799 med fornævnte Arveprins Friedrich Ludwig, † 1803.

mig meere. Adskillige nyttige Ting, henhørende til Hofholdningen, s: Fasanerie, Meierie o: s: v: ere paa forskellige Maader anbragte til Prydelse for Anlægget, men jeg saae ikke her nogen Brændestabel, som er vittig, eller Eremiter, som ere stumme. Hertugindens Vaaning ligger yderst i dette Partie af Haven, er et Schweitser Huus, vistnok meget nydeligt og beqvemt, dog ikkun saaledes, at enhver formuende Mand kunde bygge sig et saadant Huus, og dertil kunde jeg sandeligen have stor Lyst, dersom jeg havde det udfordrende. Her saae jeg den afdøde Arve Prinsesses Portrait — ja visselig har hun været deilig — her siger jeg med Johanne, det var sku en Skam, at hun skulde døe. Jeg saae og Portraiterne af de andre Hertugelige Personer, saa at jeg strax kan gienkiende dem, naar jeg seer dem. Mit Selskab var særdeles interessant, især Ober Amtmanden, som har reist meget og taler meget vel. Siden saae jeg Staldene, ogsaa de fortiene virkeligen Opmærksomhed. Alle Slags gode Heste, ogsaa Danske og nogle fortrinlige Rideheste, iblant disse en graae — af Engelsk Fader og Meklenborgsk Moder — det skønneste Dyr, man kan see; den har det engelske Liv, og den Holsteenske Runding, ikke dette slunkne, som altid er mig modbydelig hos Heste, hvor Kraft Yttring i hele Exterieuren bør være en af de første Betingelser. Jeg gik hiem, drak Thee med mit Selskab og gik derefter i Concert Salen. Jeg maae tilstaae, Værelser imponere mig ikke letteligen, her skete det dog, thi vel havde jeg ventet mig noget ret skønt, men denne Pragt, denne Kristiansborgske Pragt, foreenet med Smag formodede jeg dog ikke. Salen gaaer igiennem to Etager, med Kolonner paa begge Sider, som bære Galleriet i anden Etage, og dette ganske fuldt af Mennesker. Det hele meget got oplyst. Herskabet kom strax efter — lidet om enhver, saaledes som jeg saae dem for første Gang. Den gamle Enke Hertuginde¹⁾, Moder til den regierende Hertug og vores afdøde Prinsesse²⁾, en ærværdig ganske krumbøiet gammel Kone, blev ført af min gamle Herre; den regierende

¹⁾ Charlotte Sophie, f. 1731, f. Prinsesse af Sachsen-Coburg-Saalfeld, Enke efter Prins Ludvig af Mecklenburg-Schwerin, † 1778.

²⁾ Arveprins Frederiks Gemalinde Sophie Frederike, f. 1758, † 1794.

Hertuginde ¹⁾, en midaldrende meget før Dame, gik imellem begge vores Danske Prinsesser, hendes Anstand brilliant, hendes Ansigt venligt. Prinsessen, hendes Datter ²⁾, en nydelig lille ³⁾ Brunette, blev ført af Pr: Christ: Arve Prinsen, en smuk Mand, men havde jeg end ikke vidst noget forhen, saa kunde [jeg] dog have læst Sorg af hans Ansigt, — hans to Brødre ⁴⁾ ere endnu meget unge. Den regierende Hertug ⁵⁾ kom tilsidst — en rask fyrig Mand med et par lynende sorte Øine, og en smuk, ikke stærk Figur. Efter ham kom Cortegen, som var meget betydelig, bestaaende af Oberhof Mareschall, Khrer, Kjunker, vagthavende Officierer, en Mængde Jægere, Pager og Lakaier. Ved alle Indgangs Dørene stod Gardere, klædte omtrent som vores Garde til Hest. Lad os ikke tale om Etikette i Kbhvn, det er ikkun en Bagatelle, kom til Meklenborg, her seer man hvad den Ting betyder. Her er ogsaa den skarpeste Linie imellem Adel og Borgerlige, som man paa begge Sider bevarer med en Ængstelighed der moerede mig, og det saa meget mere, som jeg endnu har den meest grundede Aarsag til at troe, at jeg ved mit Ophold her ikke taber ved at blive uden for denne Grændse, thi neppe havde jeg allerede erfaret saameget i forskjellige Fag, dersom jeg hver Middag havde spist med to Kherrer. Concerten var god, et Oratorium af Himmel ⁶⁾, blev ret got udført, især vare et Par fortreffelige Bas Sangere. Siden gik jeg ned med mit Selskab, og vi spiste og diskurerede ret rask til Kl: henimod 12. Atter i Aften fik jeg et lille Brev fra min store Juliane og et stort Brev fra min lille Fatter, jeg takker meget, meget baade den lille og den store, baade for det lille og for det store, det glædede mig usigelig meget, ogsaa i den Henseende, at vores Breve ere

¹⁾ Louise, f. Prinsesse af Sachsen-Gotha, f. 9 Marts 1756.

²⁾ Prinsesse Charlotte Frederike, f. 1784, der 1806 blev gift med Prins Christian (VIII), skilt 1809, † 1840.

³⁾ her har været indskudt et lille Ord, der er meget omhyggelig overstreget.

⁴⁾ formodentlig Carl August Christian, f. 1782, og Adolph Friedrich, f. 1785. (den næstældste, Prins Gustav Ludwig, f. 1781, var Major i Svensk Tjeneste).

⁵⁾ Hertug (fra 1815 Storhertug) Friedrich Franz I, f. 1756, † 1837.

⁶⁾ Friedrich Heinrich Himmel, f. 1765, † 1814, Kapelmester i Berlin, komponerede saavel gejstlig som verdslig Musik. (Allg. Deutsche Biogr. XII, S. 435—36, Fétis Biogr. univ. des musiciens, 2. éd. IV, S. 335 ff.).

meget kortere underveis, omtrent halv saa længe, som til Pyrmont og Nenndorff.

d. 27de Aug: Min lille velsignede kiære Gretes Fødselsdag! Gud bevare og velsigne Dig, Du kiære gode Pige, Din kiærlige gode Moder, min Juliane vil vist paa mine Vegne give Dig mange Kys fra Din ømtelskende Fader. I Dag har jeg atter begyndt at arbeide lidet med Hr. Ferdinand, siden har jeg seet mig om i Hertugens Gallerie, hvor Væggene ere behængte med de fortreffeligste Malerier, og Værelset i øvrigt besat med Borde hvorpaa Antiker, Naturalier o: s: v: I flere Dage har jeg i Sinde at gienemgaae dette, jeg skal opskrive hvad jeg seer, men det bliver ikke for et Brev, thi det er alt for vidtløvtig. Locallet er prægtigt, kongeligt, som alle Værelserne. I det hvor jeg læste med Ferdin: hænger den afdøde Arve Prinssesses Portrait i fuld Korpus, malet som en Apotheose, af den store Grassi¹⁾ i Dresden; ja saaledes maae Englene svæve over de høiere Regioner, og saaledes maae en Engel see ud, det vil vare længe, inden jeg lærer at see paa dette deilige Malerie med koldt Blod. Til Middag har jeg atter havt fremmede — to Renteskrivere, ja saa var det, de Mennesker ligne hinanden, men to meget artige Mænd. Efter Bordet spadserede vi omkring i Haven, som man ikke lettigen overseer. I Formiddags var stor Frokost hos den regierende Hertuginde i Schweitser Huset, hvor Hertugens prægtige Chor af blæsende Instrumenter lod sig høre, men i Aften er alting roligt her ved Hoffet. Mine Renteskrivere har spiiist hos mig, og nu gjør jeg mit Brev færdigt, til at afgaae i Morgen tidlig. Man sover got og længe her altsaa expederer man om Aftenen hvad næste Morgen skal være færdig. Næste Gang haaber jeg at kunde fortælle endnu meere, thi det lader som man vil moeroe os alle, paa alle mulige Maader.

Jeg anbefaler mig til mine kiæreste Forældre, Sødskende og Venner. Min kiære Juliane behøver jeg ikke at bede om at kysse mine kiære smaae Piger mange Gange fra mig deres kiærlige Fader.

¹⁾ Joseph Grassi, f. 1768, † 1838, Professor ved Akademiet i Dresden.

Ludwigslust.

d. 28de August. Atter en Stads Dag, hvor der vankede baade verdslig Ære, en god Ret Mad, og et got Glas Viin; da jeg maae ærlig tilstaae, at jeg [er] en Liebhaber af alle tre Dele, saa har jeg intet at udsætte paa denne Dag. Efterat jeg havde instrueret — jeg beder mangfoldig, man underviser ikke en Prins, mindst i Tyskland, og aller mindst ved et Tysk Hof — fulgte jeg ham til den regierende Hertuginde, som boer i det før omtalte nydelige Schweitserhuus, og gik mig derefter en ret god og behagelig Tour i Haven, som har megen Lighed med Fredensborg Have; endogsaa er her en net Gang bag om hele Haven, med Skov paa den indvendige Side, og Indhegning med Mark uden for paa den anden Side, ligesom paa Fredensborg ud til Endrup. Min Juliane kiender ret got disse Egne. Jeg maatte tidligere hiem end jeg ønskede, thi jeg skulde pudse mig, da jeg var ansagt til stor Cour og Mareschals Tafel. Couren begyndte hos min Herre og hans Børn, der havde jeg naturligviis intet at giøre uden at bukke, derefter til den regierende Hertuginde, der blev jeg presenteret af en Geheime Raad Lützwow, siden hos den gamle Enke Hertuginde af samme GehR: — paa begge disse Steder taltes lidt om Danmark, om Ferdinand. Derefter blev jeg ført af Hof Marschal Both til Hertugen — han talte om Nenndorff, Pymont, o: sl: meere, endelig blev jeg ved den store Cour, presenteret for begge Prinsserne og Prinssessen. Efter Couren gik det til Tafels, Herskaberne i den skønne Galla Sal, som jeg sidst beskrev, med dem, al den høie Adel, som her viiste sig i blændende Pragt, saavel Damer som Cavalerer. Ved Marskals Tafelet var Kammerjunkere, Jagtjunkere, Staldmesteren, Officierer. Jeg traf her til min store Forundring 2 Danske en Jagt Junker v: Schack¹⁾, og en Artillerie Officier Seidewitz begge i Mechlenburgsk Tieneste. Den sidste har ikke været i Danmark i 20 Aar, jeg kunde altsaa underrette ham om mangfoldige Forandringer, det var mig meget behageligt at kunde

¹⁾ I Hof- og Statskalenderen for 1804 findes en Jagt- og Forstjunker Fr. Ferd. v. Schack.

paa denne Maade hvile mig, thi slig Æden er værre end paalagt Poenitente. I Aften var Bundte Rads Tafel, men det angik mig ikke og jeg levede ret roligt i mit Værelse, og kom første Gang her paa Stedet ret borgerlig i Seng.

d. 29de August. I det deiligste Veir, og paa den første skønne Dag, vi meget længe have havt, spadserede jeg, efterat jeg havde afleveret Ferdinand hos Hertuginde. Jo meere bekiendt jeg bliver med Slotshaven her, des meere Liighed finder jeg imellem den og Fredensborg, dog har dette et stort Fortrin for Ludwigslust, nemlig at Egnen uden om Haven er ligesaa skøn som i Haven; her er heller ikke en stor Land Søe, derimod løber en lille Flod igiennem Haven, som paa flere Steder er benyttet til Sluser, Vandfald o: s: v: man finder ikke hyppige men vel anbragte Decorationer, meest Büster af berømte Alderdommens Mænd, saa og et Minde for den afdøde Hertug. Paa nærværende Tid bygges et stort Gothisk Tempel til Erindring af den sidst afdøde Prinssesse, og paa et andet Sted i Haven opfører Arve Prinssen et Mausolee, hvor hendes Liig skal hensesættes. Men hvad ere dog alle disse Ting imod Mindesmærkerne paa Jægerspriis, hvad betyde alle disse Brutus, og Marc Aurel og August og Miltiades og hvad man kalder dem mod det eene søde melodiske Ord „Landsmænd“ og nu dertil „fortiente Lands Mænd“. Kommer nu en Ludvig 14, Carl 12, ja vel Caliguler og Neroner, med for enten at complete Rækken, eller fordi denne eller hines Gierninger kunde ikkun beskrives paa mange Blade! O, fui med det Moerskab, som slige Erindringer give; Nutiden er rigeligen forsynet med Afskum, man behøver ikke at erindre sig Fortiden. Nei, nei! min Bernstorff, min Hans Egede, min Hvidtfeldt, min Niels Lembak, min Birgitte Giøe, min Herluf Trolle, og alle disse mine mange ædle, herlige, stolte Danske og Norske Lands Mænd, som saa hæderligen ere mindede paa Jægerspriis — o naar jeg vandrer imellem Eder under de ærværdige Eege, samtidige med de Ældstes Daad, det varmer, det fryder. Dog hvor vil jeg hen? Middag og Eftermiddag er gaaet paa den sædvanlige Maade. I Aften er stort Bal im goldnen Saal, som den her kaldes, der havde jeg ikke noget at bestille, men

til Fyrværkeriet var jeg ansagt, det blev afbrændt Kl: 9^{1/2} førend Taffelet. Ja det var et Spectakel og en Støi! ikke sandt? Nu jeg troede man kunde høre det i Khvn. Jeg har nu dog allerede seet endeel Fyrværkerier, men de vare Dverge mod dette, især var een Act Vand-Fyrværkerier, som exploderte i den skønne store Cascade lige for Slottet, ret brillant; for at give det hele endnu meere Eftertryk, vare Kanoner plantede ved begge Sider af Fyrværkeriet, naar nu Ild og Knald og Røg og Damp ret rasede, saa brølede Kanonerne Skud i Skud, men her siger jeg som Nicolai, det blev mig altfor naturligt, og Erindringerne altfor levende af vores uforglemmelige Kanonade. Du skulde høre, kærester Juliane, Du min raske Danneqvind, hvorledes her og overalt tales om de Danske af 2den April. Jeg har altsaa nu fuld Erstatning for alt det Vaas, alle de bedre Foranstaltninger som vores langørede Herrer *bagefter* kunde giøre, og som de endnu plager os med, naar de værdiger denne Dag nogle Øiebliks Erindring. Sie sind ein Däne? sagde en Præst til mig i Gaar — Aufzuwarten! — Herr! es freuet mich, einen Lands Mann von die unsterblichen Helden vom 2ten April den Hand zu drücken! Du kan begribe at vor Samtale efter en saadan Velkomst blev varm, især da han ønskede Detail af denne Dags Historie.

d. 30te August. Jeg kunde meget let her forskaffe min lille et Egern, thi her vrimler af dem i Skovene; det moerede mig meget, paa en Excursion, som jeg i Middagsstunden gjorde, at see disse nydelige smaae Dyr hoppe omkring i Træerne. Ved min Hiemkomst traf jeg Breve fra min gode Juliane og fra Kraft. Det er mig ret kiært, at i gode Madamer have forladt Lyngbye, thi i slikt Veir kunde man jo udsætte sig for Koldfeber, ja vel forfalde til Drik, for at holde Varmen, eller Gud veed, hvilke Experimenter man kunde faae Lyst til i slikt Kulde — Fristelsen er stor og Jægersborg er nær!! Til Middag har jeg taget til Takke med mine sædvanlige 10 Retter Mad og et ret moersomt Selskab. Efter 10 Retter Mad bliver man tung — Nu, du min Gud — man sidder i en Sofa — man føler man er til — men man glemmer det ret snart i en sød og salig Slummer — men hvad skeer? det banker! Her — ein! H: Høifyrstelige Durch-

lautighed Arve Pr: af Mechlenborg, H: H: Pr: Christ. af Danne-
mark og Hof Marskalken — ja saa sandt jeg er et syndigt Men-
neske, stod de ikke alle tre i Stuen, inden jeg endnu var ret
oppe af Sofaen — det morede Pr: Chr: især meget, at overfalde
mig paa den Maade, hvad de vilde? — ja det ønskede jeg ogsaa
at vide — endelig kom det — Pr: Heinrich af Preussen ventes
hertil om nogle Dage, nu vil Pr: Chr: overlade ham sine Værelser
og troede at kunde være tient med mine, dersom jeg vilde flytte
over i Side Bygningen. Sagen blev snart afgjort til begge Parters
Fornøjelse, og de gik, men min Middags Søvn var væk . . .

d. 31te August. Man kan virkeligen her ikke sige, hvad vel
ellers temmelig almindelig gielder om Hoffer, at man paa de store
Hoffest Dage maae holde sig skadesløs for den Kiedsommelighed
man udstaaer i de andre roligere Dage, thi her sørges dog jevn-
ligen omtrent hver Dag for een eller anden Fornøjelse, hvori alle
kunne tage Deel. At jeg i Formiddag har spadseret et Par
Timers Tid med Harbow hører ikke hertil, thi det er en For-
nøjelse som vi har gjort os selv, men at vi alle i Aften have
hørt en god Concert, kunne vi takke Hertugen for. En forhen
omtalt Ober Amtmann Kensler afhentede mig og jeg hørte en
Sinfonie, en fortreffelig Arie af Pär i Dresden¹⁾ sungen af den
vidt berømte Mdme Benda²⁾ — ja man kan høre at hun har
studeret Musik og at hun har sunget got i sine unge Dage; —
derefter en Forte Piano Concert af den berømte Kapel Mesterinde
Westenholz³⁾, som vi kiende i Kiøbenhavn for hendes fortreffelige
Harmonika Spil. Hendes Mand var Kapelmester her, og hun
har beholdt hans hele Gage som Klaveerspillerinde i Kapellet;
derefter en Bravour Arie af en Demoiselle, hvis Navn jeg i Øie-
blikket ikke erindrer, endelig en Violin Concert af anden Concert-

¹⁾ Fernando Paer, f. 1771, † 1839, italiensk Operakomponist, Kapelmester i
Parma, Wien, Dresden og Paris (Fétis VI, S. 402 ff.).

²⁾ Félicité Agnes Ritzin, f. 1756, tidligere gift med Friedrich Ludwig Benda,
Hofkomponist i Schwerin, senere med Fløjtespilleren Heyne (Fétis IV,
S. 326—27).

³⁾ Eleonore Sophie Marie Westenholz, f. Fritscher, (Fødsels- og Dødsaar ikke
angivne) Enke efter Mecklenburg-Schwerinsk Kapelmester Carl August
Frederik W., f. 1736, † 1789. (Fétis VIII, S. 457).

mester Massonneau, men den hører vi bedre i Kiøbenhavn. Efter Concerten gjorde jeg Bekiendtskab med nogle af Kapellet, en *Mdme Braun*, Søster til vores *Kunzen*¹⁾, en *Mdme Zinck*²⁾ en rask Kielling, Broder Kone til *Zinck* i Kiøbenhavn, med den store Oboe Blæser *Braun*³⁾ og Concertmesterne *Coelestini*⁴⁾ og *Massonneau*⁵⁾. Derefter hiem med min Ober Amtmann, en herlig Mand, spiste min Aftens Mad som er den eene Aften som den anden altid sex Retter — og gik derefter i min Seng.

d. 1ste September . . . I Aften er hertil ankommen en ung Prins af Weimar⁶⁾ med sin Gouverneur og en Informator. Det vil rimeligviis give nye Bekiendtskaber, og det er mig ret kiært, jo flere jo kiærere, desmere har jeg at underholde mig med her, og erindre mig, naar jeg kommer hiem.

d. 2den September. Allerede i Morgenstunden, medens jeg var paa en lille Spadseretour, havde Prinsen af Weimars Informator, eller Instructor, som han kaldes, været hos mig; saasnart jeg kom hiem, maatte jeg altsaa gjøre ham min Contravisite, og traf i ham en sand Kontrast af vores to Hr. Opdragere, en meget oplyst og beleven Mand, som i sit hele Væsen har meget liigt med *Christiani*⁷⁾, vi bleve snart bekiendte, gik sammen i Kirken, hvor vi bivaanede en fornuftig og ret opbyggelig Guds-tieneste. Siden viiste jeg min Hr. Kollega omkring i Haven. Til Middag var ret brillant Taffel hos mig, nemlig Instructoren

¹⁾ F. L. O. Kunzen, f. 1761, † 1817, Kapelmester ved det kgl. Theater (Biogr. Lex. IX, S. 601 ff.).

²⁾ Formodentlig Enke efter Benedikt Frederik Zinck, f. 1743, † 1801 paa Ludwigslust (Fétis VIII, S. 521).

³⁾ Johan Friedrich Braun, f. 1759, † 1824 (Fétis II, S. 60), g. m. ovennævnte *Mme Braun* f. *Kunzen*, hvis Fornavn, Fødsels- og Dødsaar ikke findes hos Fétis.

⁴⁾ Eligio Celestino, Violinist, Koncertmester i Schwerin, f. 1739, † 1812 (Fétis II, S. 234).

⁵⁾ Louis Massoneau, Violinist og Komponist, f. i 2den Halvdel af 18de Aarh., levede endnu i 1819, var fra 1802 i Hertugen af Mecklenburg-Schwerins Tjeneste (Fétis VI, S. 20—21).

⁶⁾ Da denne Prins nedenfor angives at være 13 Aar gl., maa det være Prins Carl Bernhard, f. 30. Maj 1792.

⁷⁾ Christoph Johann Rudolph Christiani, f. 1761, † 1841, tysk Hofpræst i Khvn., oprettede 1795 smst. et Opdragelsesinstitut, der bestod til 1810 (Biogr. Lex. III, S. 558—59).

fra Weimar, Kabinets Secretair Veldtner, 3^{die} Hof Præst Klefeke og Secretair Hese. Kl: 5 vare Instr: og jeg inviterede til Kollation hos Ober Hofmester Lützow, hvor der var stort Selskab, der blev jeg presenteret for den unge Pr: af Weimar, en rask Dreng paa 13 Aar, som ikke synes at føle andet end sin Sundhed. Man tilbragte Tiden der paa den allerbehageligste Maade med Discourser indtil Kl: 6 $\frac{1}{2}$, da bleve vi førte til Couren, som varede til Kl: 7, da Concerten begyndte, som var et Oratorium af Himmel, god Musik og ganske got udført . . . Kl: 10 kom Pr: Heinrich af Preussen til stor Glæde for hans gode Charlotte og alle som ynde hende.

d. 3die September. Til — —¹⁾ har jeg havt min Weimarens og to af de allerede før nævnte Herrer til Bords, efter Maaltidet besøgte vi Ober Hof-Prediger, en Mand som gamle Manthey²⁾, men saa munter, som jeg endnu ikke har kiendt nogen. Vi kørte i hans Selskab en meget behagelig Tour i Skoven paa en Valse Vogn, som er et særdeles mageligt Fartøj, med een Hest for, det kostede mig en heel Species Daler, men da alting her, gaaer løs paa at leve høit og stort, og man virkeligen moerer sig her, saa lad gaae. Reise Kassen holder det nok ud, men den bliver ikke svær at bære op ad Trapperne i Fortunstrædet³⁾. Det for idag samlede Selskab blev hos mig, og vi tilbragte Aftenen med ret lærde, men tillige ret interessante Samtaler indtil Kl: 11. Weimarensen er, som jeg ved første Øieblik fandt ham, en fortreffelig Mand — Held den Fyrstesøn, som dannes af en saadan Mand . . .

Ludwigslust.

d. 4de September . . . I Aften er Bal paa Slottet, og medens de der dandse, har jeg discureret og politiseret med nogle Be-

¹⁾ Papiret iturevet af Oblaten.

²⁾ Hvem er her sigtet til? Prof. Johan Georg Ludvig Manthey, f. 1769, † 1842 (Biogr. Lex. XI, S. 104—5), der 1808 blev gift med Holtens Søster Anna Poulina, var paa den Tid kun 34 Aar gl.; hans Fader, Præst ved Petri Kirke i Khvn var død 1775, da Holten kun var 5 Aar gl.

³⁾ Holten har formodentlig havt Vinterbolig i Fortunstræde. I Khvns. Vejviser for 1804 og 1805 findes som hans Adresse kun angivet Arveprinsens Palais.

kiendtere. Min Juliane undrer sig vist over, at jeg ikke endnu har givet min Betænkning over de Mechlenborgske Damer; jeg ville see fleere og see dem oftere, jeg er nu ganske eenig med mig selv, men jeg vil ikke kunde undre mig, om min Dom vil forekomme dem, som læse dette, ligesaa synderlig, som det hele Væsen her forekom mig ved min Ankomst. Med ikke faae For-domme mod Landet og Menneskene her drog jeg fra Kbhvn, flere blev jeg paa Veien forsynet med, men atter her erfarede jeg, at Brillen due ikke. Landet kiender jeg meget lidet til, men at det er et frugtbart Land, kan man see paa de mange meget rige Godseiere, som her sees. Menneskene ere ikke at foragte her, i de lavere Klasser, store velskabte Mænd og ikke sielden ret smukke Fruentimmer. Middelstanden har vel her som overalt meget lignende, da den her, som overalt er den, hvor man finder Humanitet, Kultur og de flere ædle Frugter af en lykkelig Middel Vei, men Fyrighed og Raskhed er her Tonen, og giver det selskabelige en høist behagelig Holdning; jeg er bekjendt og antaget i flere Huse, hvor jeg gaaer ud og ind, som hos —?? — mig selv. Man kommer, sidder, spiller, synger, spiser, sladdrer, gaaer og kommer snart igien, enhver i Huset er paa sin Plads, altsaa staaer ingen i Veien, saa er det mellem dem selv, saa er det med Fremmede, og endnu i høiere Grad, thi deres Giæstfrihed er som Oldtidens, vi kiende ikke sligt hos os — Men Fruentimmerne, hvorledes see de ud, hvorledes klæde de sig??? For-modentlig ere de meget smukkere end vi Danske? og de klædde sig vel bedre end vi?? thi han er ret blevet Tydsk! Det første besvares med den almindelige Erfaring: at intet i Naturen gaaer over Mulighedens Grændser; det sidste er tildeels besvaret med og i det første, dog er det vist, at dersom jeg nogensteds paa min Reise har været fristet til at troe mig hiemme, da var det her — min Dom om de Franske Damer ubeskaaret, den er og bliver uforanderlig, saalænge De ere, som for nærværende Tid. Damerne af den høiere Adel ere her rigt og prægtigt klædde, anderledes end hos os — ogsaa lider jeg det meget vel, at de unge Koner ikke i Dragt afsondrer dem fra de ugifte. Naturligviis er Begrebet *ung* hos de kiære Damer meget ubestemt, og

nogle synes at have udstrakt det temmelig vidt, men et af to, hellere det end disse Matrone Grimasser og Dragter for at give sig en Air i sit 24de Aar. Det var da vel nok, saaledes som man kan give det skriftlig. Overalt maae jeg bede mine Venner, som øde Deres Tid paa at læse disse Bagateller, at de ville ansee ethvert sligt Stykke, som en Kontur, der af meere end een Aarsag ikke paa Reisen kan udarbeides.

d. 5te September . . . indfandt mig igien paa mit Kammer til rette Tid for at kunde modtage mit Middags Selskab som i Dag atter bestod af den Weimarske Instructor og de herværende Secretairer hos Hertugen. I Aften Concert i Galla Salen. Herskaberne spillede Kort under Concerten, men reiste dem, medens Frue Westenholz gav en Concert paa Harmonika. I øvrigt bestod det af en Ouverture af Pär, en Italiensk Arie, got sunget af Mme Rosetti¹⁾, en dobbelt Concert paa Oboe og Fagot af den store Virtuos Braun og en god Fagottist Brandt²⁾; en Arie af Mme Lembke³⁾. „Sie ist doch immer die Krone“ sagde Hertugen, og det er sandt; endelig til Beslutning Ouverturen af Titus, componeret af Mozart. Nu skyndte man sig hjem for at spise — og gik siden til den store Illumination, som var kongelig og den første, som jeg har seet. Det vilde blive meget vidtløftigt at beskrive den omstændelig, ikkun nogle faae Ord for at give et Begreb om en saadan Illumination. Det forestilte Facaden af et græsk Tempel af 150 Skr: Bredde, det var anbragt paa en Grønning bag ved en stor og majestætisk Caskade lige for Slottet. Igiennem Hoved Portalen saae man en lang Kolonnade og i to Portaler paa hver Side saaes det Preussiske og Danske Vaaben, samt Prinssesse Charlottes og Pr: Heinrichs Navne. Bekostningen ved en saadan Illumination maae være betydelig, thi Façaden havde forholdsmæssig Høide efter sin Brede. En skrækkelig Mængde Mennesker fra de omliggende Steder og god

¹⁾ formodentlig Enke efter den S. 98 omtalte Kapelmester Rosetti.

²⁾ Georg Friedrich Brandt, f. 1773 (Fétis II, S. 57—58).

³⁾ Findes ikke hos Fétis, heller ikke i Allg. D. Biogr.

Musik gjorde det endnu interessantere, jeg moerede mig med nogle andre imellem det høistærede Publikum indtil Kl: 12.

d. 6te Sept: Weimarenserne ere reiste, jeg gjorde min Visite hos Dem ret tidlig og gik siden til mine Forretninger . . . I een af mine herværende Bekiendteres lille men udvalgte Bogsamling har jeg tilbragt nogle Timer i Eftermiddag, det var en Siæle Vederqvægelse; mange herlige, nye Bekiendtskaber gjorde jeg her imellem disse Menneskelighedens stumme Venner, som jeg med Nidkiærhed skal udvide og fortsætte, naar jeg igien faaer mine rolige, huuslige Aftener. Med Fryd og Henrykkelse seer jeg dem nærme sig, men der skal endnu strides mangan haard Kamp inden jeg naaer dertil, især ræddes jeg ved at tænke mig nogle Dages Ophold i Schleswig, ja maaskee endog paa Gravensteen. Frisk Mod.

d. 7de Septbr. Samtlige Herskaber ere i Dag i Schwerin for at besøge samtlige Herskabers gamle Tante, deraf tager jeg Anledning til at besee samtlige Herskabers samtlige Gemakker. I de fleeste vare ikkun den almindelige Pragt, saaledes som man saa den paa Kristiansborg, men de Værelser, som før beboedes af den sidst afdøde Arve Prinsesse, overgik alt hvad jeg har seet af Pragt. De ere alle meublerede af hendes Fader Keiser Poul; hans Portrait, som skal være meget vel truffet var mig interessant, men kærere var mig Portraiterne af den afdøde Selv, af den deilige Dronning af Preussen¹⁾, og Keiserinden af Rusland, samt hendes skønne Alexander²⁾. Kandelabrer, Lysekroner, Borde, Stole alt var prægtigt i høieste Grad. Det kostbareste af det man saa, var Natborde, hvor alting, selv den store Speil Ramme var af massivt Guld. Bordet hvorpaa det stod var af massiv Sølv af Størrelse som et Slagbord, og ganske besat med disse gyldne Toilet-Sager. At nævne alt, endsige at beskrive det, er umuligt i et Brev, det maae giemmes til jeg

¹⁾ Fr. Wilhelm III.s Dronning Louise, Prinsesse af Mecklenburg-Strelitz, f. 1776, † 1810, bekjendt ved sin Optraeden overfor Napoleon under Freds-underhandlingerne i Tilsit 1807.

²⁾ Kejser Alexander I, f. 1777, † 1825, g. m. Louise Marie Augusta, Prinsesse af Baden, f. 1779, † 1826.

kommer hiem. Til Middag har jeg havt geistligt Selskab, men har med dette i Eftermiddag gjort en verdslig Visite hos Kapelmesterinde Westenholz. Atter en moersom Eftermiddag, som jeg især ønskede at Søster Ane¹⁾ kunde taget Deel i. I Musik og i meget god, tildeels af hendes egen Komposition, levede vi indtil silde om Aftenen; den Agtelse hvormed hun erindrede de Danske i Almindelighed, saavel som vores Kapel i Særdeleshed, var behagelig for mig som er ligesaa entusiastisk for mit Hiem, som for Musik. Der var flere foruden mig, blant disse to Side-Døttre af Hertugen, to meget elskværdige smaae Piger. Deres Moder lever her paa Ludwigslust og er offentlig erkjendt; hun er ikke mere ung, men har været meget smuk, og er meget interessant. Hendes Navn er Sahl. Deres Navn er Kleinow.

d. 8de Septmbr: H: H: Pr: Ferdinand har i Dag naadigst behaget at amuserer mig fra Kl: 8 til 1^{1/2}, men jeg har i Eftermiddag holdt mig fuldkommen skadesløs derfor. Fra Kl: 5 til Kl: 1 har jeg levet imellem lystige Folk hos den store Oboe Blæser Braun, hvis Kone er Søster til vores Kunzen, dette har givet Anledning til Bekjendtskab, og derefter til Invitationen i Aften. Endeel af Kapellet vare der og det blev til en formelig Vocal og Instrumental-Concert, hvor jeg tog handlende Deel, og spillede da første Gang paa Violin i 4 eller 5 Maaneder. Den fortroelige utvungne Tone, som herskede imellem disse Mennesker gav ogsaa mig Courage, her var ingen Kunstner Stolthed eller Forbeholdenhed, uagtet Concertmester Massonneau og Braun spillede med; — det var kort sagt, et Selskab af Venner, som fornøiede sig med Musik, uden at Kunstneren lod Liebhaberne, af hvilke der var flere end jeg, føle deres Overlegenhed. Vi sluttede med at synge Viser til Meklenborgsk Punsch; hvorledes denne er, veed jeg, den er drøi, saaledes at alle Fruentimmer drikke Viin. Viserne gik rask, jeg opvartede med nogle Danske, som moerede især de smukke, men en Vise til Glæden af Schiller, som Brauns ældste Datter, en meget deilig Pige, sang ganske fortreffeligt, interesserede mig saa-

¹⁾ H. S. Holtens yngste Søster Ane (Anna) Pouline, f. ²⁹/₈ 1785, † ⁸/₈ 1855, senere g. m. J. G. L. Manthey (se ovfr. S. 93, Note 2), var meget musikalsk. I hendes Hus var Weyse senere en jevnlig Gjæst.

meget, at jeg ufeilbarligen bringer den (Visen, ikke Pigen) hiem Kl: 1 gik vi i det deiligste Humeur fra Braun, man fulgte hinanden hiem, jeg arriverede uden Havarie Kl. 2 i Seng.

d. 9de Septbr . . . Til Middag har jeg spiist med min Helt, Ober Amtmann Kenzler og Arve Prinsens Secretair Frosch — —¹⁾ Maaltidet gjorde jeg en Stads Visite hos Ober Hof Prediger Consistorialrath Studemund, den rare muntre — —¹⁾ som jeg før har nævnet; hans Kone havde megen baade udvortes og indvortes Liighed med Mdm^e Torp — —¹⁾ Thee der, gik siden i Concert paa Slottet, hvor et skjønt Hallelujah af Rosetti²⁾ blev givet, og siden hiem.

d. 10de Septbr. I Morges reiste Prinsen af Preussen, vores Pr: Christian fulgte ham 2 Mile paa Veien og kom igien til Middag, han reiser ikke til Berlin førend i næste Uge, thi hans Geburtsdag³⁾ skal celebreres her. Harbow er i disse Dage i Schleswig for ham i et Ærinde til Kron Prinsen, man længes her meget efter hans Tilbagekomst. Den anden Hofpræst Ackermann en meget oplyst og underholdende Mand har i Dag spiist med mig, og siden har jeg tilbragt nogle Timer hos Pagehofmesteren som boer i Huus med mig. Det er en Lykke for mig, at jeg ikke kommer lige herfra til Khhv., thi da vilde jeg vist uden at vide det tale Tysk, og derfor blive udleet, uagtet det er meget begribeligt, naar man betænker, at jeg er uophørlig iblant Tyske, som tale meget, og at jeg selv her taler meere i een Dag end hiemme i en heel Uge . . .

Forældre, Sødskende og Venner hilses kierligst. Hvorledes har vor gode Tante Bast overstaet d. 5te Septbr⁴⁾, jeg tænkte den Dag mange Gange paa hende. Lev vel, kiæreste Juliane, kys mine kiære smaae Piger fra Din egen

H. S. Holtten.

¹⁾ Papiret iturevet af Oblaten.

²⁾ Franz Anton Rosetti, f. 1750, † 1792, fra 1789 til 1792 Kapelmester hos Hertugen af Mecklenburg-Schwerin (Fétis VII, S. 313—14).

³⁾ 18de September.

⁴⁾ Aarsdagen efter Stiftsprovst Bast's Død.

Ludwigslust.

d. 11te September . . . Jeg har tilbragt Eftermiddagen meget behageligt hos Hertuginde's Cabinets Secretair, en fiin Verdens Mand og Hofmand, som man finder mange her. Det er vel tildeels besværligt at giøre sig bekjendt med den Maneer og Tone, som de give alting, men lærerigt er det. Allerede at spørge er mellem disse Folk en Sag, som man maae være betænkt paa, men at svare er et Studium. Det er muligt, at man vogter Faar uden disse Talenter, men vogte Mennesker kan kun den som har disse Talenter, og det er mig altid et høist interessant Syn at see bestemt Forstands Overlægenhed brugt paa en fiin og fordringsløs Maade.

d. 12te Sept: Vi have idag Marked her, det vil ikke sige meget, ogsaa haver jeg ikke været fristet til at knuse nogen Louisd'or i den Anledning; med nogle Bekjendte har jeg beseet Damerne, som besaae Markedet men da disse ikke vare kiøbelige, og jeg desuden med denne Artikel ret vel forsynet, saa gjorde jeg her, som naar jeg gaaer forbi Henriques i Gotters Gaden¹⁾, saa derpaa, moerede mig, men haaber og ønsker at hvad jeg her af denne Art saa, var hverken Berlok-Guld eller Plate Sølv. Markeds Kostumen er i øvrigt aldeles som hos os, en lang Gade er besat paa begge Sider med Boder, og for Enden af Gaden paa et stort Torv er Heste Market. Her var virkelig noget at see: Landets Bondeheste-Avl og den er al Ære værd. Jeg saa her mange velbygte Dyr og af en meget beqvem Middelsørrelse, ikke faae med ganske fine Hoveder, og hvad der er vigtigt, næsten alle med reene veldannede Been. Den brune Farve er den almindeligste. Det er her ikke sieldent, at en Bonde begiærer og faaer 16 til 20 L: d: for en Hest. Jeg har seet Bønderheste i den hertugelige Stald, og de fortiente deres Plads.

d. 13de Sept: Efterat jeg i denne Formiddag havde havt en Conference med Prins Christian og adskillige Differencer med Pr: Ferdinand, anvendte jeg mit sædvanlige Middel imod Post Dags Længselen, jeg spadserede en diærv Tour, kom hjem og

¹⁾ F. og I. Henriques, Kjøbmænd, Gothersgade 2 (Klvns. Vejviser 1804).

fandt hvad jeg ønskede: et Brev fra min kiære Kone. Samtlige Herskaber ere i Dag forsamlede paa Frederichsmoor, et af Hertugens Jagt Slotte. Alle, som nogenlunde kunne, skal deeltage i denne Jagt, siden er Diner, og mod Aften ere de her igien. Hos en Landsmand, en Kapitaine Seydewitz drak jeg mit Theevand. Ved en meget varm Samtale om vores fortreffelige Kron Prins, gik Tiden, saa det blev mørkt. Det er een af de Følelser, som jeg føler mig ubeskrivelig lykkelig ved, naar jeg imellem Fremmede hører Agtelse for vores Regiering, Agtelse for vores Kronprins, som Fyrste, som Menneske, da at kunne med et Par ret stærke, ret frappante Træk forhøie denne Agtelse, som til Held og Glæde for os, og til Ære for de mange Fremmede, jeg i denne Hensøende har lært at kiende, er meget almindelig. Overalt er der ingen Tvivl om, at de Danske ere fortrinligen agtede udenlands; jeg har seet mange Slags Nationer og Fremmede her, men alle nærme sig de Danske med en Interesse, som er umiskjendelig. Jeg skal til rette Tid og Sted ikke glemme, hvad jeg i denne Sommer har seet og hørt.

d. 14de Sept: Ved den regierende Hertuginde's naadige Foranstaltning har jeg i Dag havt megen Fornøielse. Ledsaget af Oberberideren og Hof Præsten Gläveke har jeg giort en Reise til Schwerin. Kl: 5 samledes vi, drak Kaffee og kørte i en fortreffelig Wienvogn med 4re Heste. Af Lakaiens Indpakning kunde jeg allerede see at det vilde blive mig ligegyldigt hvorledes Kroerne end vare forsynede. En Miil herfra bleve vi anholdte af en Bonde og prellede, fordi vi skulde have kiørt over hans Agre; denne Nærings Vei er aldeles ikke nye her. Igiennem Fyrre Skove kørte vi den første Station, frokostede prægtig og drog videre — Veien blev angennemmere, Bøge Skovene begyndte, og med disse meere Liv i Naturen. I en Miils Afstand saae man allerede den smukke Land Søe, ved hvis Bredder Schwerin ligger og Slottets gothiske Taarne. Fra en Bakke oversaae man hele Egnen med Staden, visselig en meget smuk Prospect, som har nogen Liighed med Frederiksborg, dog er der meere Skov, her meere Vand. Det er et vederqvægende Syn efter saa lang Tids Forløb igien at see en klar Land Søe, som jeg ikke har

seet, siden jeg var ved Steinhuder Meer, thi Floderne ere skidne og mudrede som en Rendesteen. Inden vi drog ind i Byen, besaae vi en Slibe Mølle, den første jeg i mine Dage har seet. Indretningerne ere gode, Maschinerierne til at save og slibe store Bord Plader meget simple, drives ved Vand, og ere saa vel benyttede, at meget Arbeide paa eengang kan oversees og styres af faae Personer. Alt det Arbeide, som her forfærdiges, er af indenlandsk Granit og Porphyr, man seer her de største som de mindste Bordplader, Vaser, Lysestager, Signeter o: andet meere. Hertugen opmuntrer denne Fabrik paa den rigtigste Maade, han kjøber og decorerer sine Værelser dermed, jeg har paa Slottet her seet Bordplader af 12 qvt Br. 7 qv: Dybd: af den skønneste Granit — men dyrt er det. Derfra drog vi ind i Staden, som er ret smuk, har 12000 Indvaanere, 2 Lutherske og een Katholsk Kirke. Jeg besaae alle tre Kirker, men fandt intet mærkeligt uden i Domkirken. Allerede dens indvendige Høide (110 Fod) er mærkelig. Et fortreffeligt Epitaphium af Bronze fra Begyndelsen af det 16 Aarhundrede tildrog sig min Opmærksomhed for det fine og skønne Arbeide fra denne Tidsalder, der visseligen ikke var Kunsternes. Et andet Monument, i sit Slags det eeneste jeg endnu har seet, til Erindring af Reformationen, var simpelt og ædelt, sin Gienstand fuldkommen værdigt. Det er oprettet af den forrige Hertugs Bedstefader. Flere fyrstelige Monumenter vare her, men alle i den sædvanlige Stiil. Jeg besaae Staden, som har flere smukke Bygninger, og ingen meget stygge, gik til en Fransk Tracteur, hvor der var vel anrettet for os, vi drak Champagne og levede lystig. I øvrigt vil jeg erindre dette Gæstgiver Huus, fordi jeg her saae et Fransk Fruentimmer, Datteren af Huset, en smuk Pige, saa let og transparent paaklædt, som jeg endnu ikke har seet noget Fruentimmer. Vist nok var det varmt, men der er dog langt herfra til Linien. Slottet, denne gamle gothiske Bygning, uden Tvivl endnu ældre end Frederiksborg, er seeværdigt for sin Ælde, men ogsaa for de mange skønne Ting, det indeholder. Tapeter, Lysekroner, Stole og Borde er det mindste, men de mange fortreffelige Malerier, især af den Nederlandske Skole, de

mangfoldige Kunstsager fra Oldtiden og det ret gode Natur-Kabinet giver virkeligen Agtelse for Eierne. Inderligen beklagede jeg, at jeg ikke istedenfor at være her i 3 Timer kunde være her i 3 Uger, men med Taknemmelighed vil jeg altid erindre denne meget udmærkede Dag blant de mange glade Dage, jeg har havt paa Ludwigslust. Kl: 6 kiørte vi fra Schwerin, styrkede os paa Halv Veien med et par Flasker meget god Champagne, som vi fik hos den pellucide Jomfrue Miné, kom vel tilfreds hiern, spiiste sammen paa mit Kammer, og skiltes ad Kl: 11. Ved Afreisen besaae vi endnu det saakaldte Prinzenhaus, som er Arve Prinsens Residents, naar den hertugelige Familie opholder dem i Schwerin. Alting er her i den Russiske Kolossalske prægtige Stiil, som i hans Værelser her, men overalt beklager man som her, Savnet af den skønneste Prydelse, den afdøde Prinsesse. Hvorfor skal gode Fyrster og Fyrstinder dø tidlig? Verden synes dog at have Krav paa deres længere Liv, som Skadesløsholdelse.

d. 15de Sept: Denne Dag hører slet ikke hiemme i en Journal. Herskaberne have været i Neustadt, og jeg har havt et meget alvorligt Arbeide, som har holdt mig i min Stue hele Dagen. Endogsaa mit Middags Selskab har jeg forladt, fordi jeg behøvede al min Tid og al min Roe for at blive færdig med Aftenen, det lykkedes mig ogsaa, men jeg var træt, som en Præst anden Paaske Dags Aften. I Morgen hviler man.

d. 16de Sept: Egentlig burde jeg gaaet i Kirke, kunde vel ogsaa have havt Lyst dertil, da det rimeligviis er den sidste Gang jeg har Leilighed til at see denne deilige Kirke, men see! mine gode Venner og Bekjendtere forstyrrede mig, jeg skulde følge dem til Skovs for at see Vildtet her. Ved min Hiemkomst traf jeg min kiæreste Julianes og Din Faders Brev, samt fra Kraft den skønne Tale over Ryberg¹⁾; der er nok ikke nylig holdt

¹⁾ Grosserer og Konferentsraad Niels Ryberg, f. 14/9 1725, † 29/8 1804. Ved hans Bisættelse i Kjøbenhavn den 3die September 1804 holdtes Talen af Andreas Krag Holm, Præst ved Holmens Menighed og Søkvæsthuset; ved Ligets Hensættelse i Familiekapellet ved Dreslette Kirke i Fyen den 1ste Oktober s. A. holdtes Talen af J. Jacobsen, Provst i Baag Herred og Sognepræst til Dreslette. Begge Taler ere trykte; det er altsaa den førstnævnte, der er sendt Holten.

nogen meere velfortient Lovtale, saavidt jeg veed. At Grosserer-Societetet in corpore bar den salige Herr Zinn bort og hvilede dem, da Danmarks Ryberg blev stædet til Jorden, er mig end et Beviis paa det ubestemte i denne Æresbeviisning. Atter i Aften et meget skjønt geistligt Oratorium af den berømte Benda¹⁾: det blev mesterligen givet, maaskee best af alle dem jeg endnu har hørt her i Ludwigslust, det var laus in fine.

d. 17de Sept: Skal egentligen betyde Pr: Chr: Geburtsdag, omendskiønt den først er i Morgen, men da han reiser i Morgen og vi andre paa Onsdag er denne Forandring truffet. Jeg har med Ferdin: og Malling beseet nogle Fabriker og kjøbt nogle smaae Ting, som skal gaae til Søes til Kbhvn. Geburtsdagen bliver celebreret blot i Familien og da denne er talrig, saa vil det vist endog i denne Henseende være Pr: Chr: en meget kiær Dag. Jeg har atter i Dag gjort en Valfart til Neustadt, egentligst for at see et Taarn, hvor een af vore Waldemarar har sat fangen, fordi en Hertug af Schwerin var noget vel jaloux²⁾. Nu jeg maae tilstaae Hullet —³⁾ som om det var bygget af den personificerte Jalousie, afskyeligt i høieste Grad, et Taarn inden i Taarn[et], hvor man fra oven af blev hidset ned. Det skulde være mig høist behageligt, om dette var det eeneste Monument af denne afskyelige Lidenskab, og om de alle som dette ikkun kunde sees i Rudera . . .

Din

H. S. Holtén.

Louisenlund.

d. 18de September: Min første Gang var til vores gode Pr: Christian, som jeg lykønskede til hans Fødsels Dag, det var tolvte Lykønskning til ham, og visseligen, den var 12 Gange varmere end den første. Fra ham gik jeg til min gamle Herre og var dermed færdig. Jeg veed intet Huus, intet Sted som i

¹⁾ Georg Benda, f. 1721 eller 1722 af en fra Bøhmen stammende Musikerfamilie, † 1795 eller 1799, har komponeret baade Kirkemusik og Operaer. (Allg. D. Biogr. II, S. 316—17. — Fétis I, S. 334—35).

²⁾ Historien nævner ellers kun Lenzen, Dannenberg og Schwerin som de Steder, hvor Valdemar Sejr har siddet fangen.

³⁾ Papiret iturevet af Oblaten.

øvrigt var mig fremmed, der har bundet mig saa stærk som Ludwigslust; Aarsagen er den meget humane Tone, som herskede i alle de Huse og Cirkler, jeg dagligen besøgte; saa hierteligen kied, som jeg er, af den daglige og gængse Jargon, som ikke engang nærmer sig til det, som er og bør kaldes Conversation, kunde denne ædlere Tone ikke forfeile sin Virkning, men det er derfor ligesaa vist at den forestaaende Afskeed var mig ukjær, som at jeg altid vil med største Fornøielse erindre de tre Uger jeg har tilbragt paa Ludwigslust. De Familier, som jeg meest havde levet med, besøgte jeg, et Par Stads Visiter maatte jeg giøre, Resten affærdigede jeg med Kort. Kl: 5 gjorde jeg min allerunderdanigste Opvartning for samtlige Mechlenburgske Herskaber og Kl: 6 reiste Pr: Chr: med Harbou til Berlin, det var mig tungt at sige ham Farvel, uagtet det kun er for 3 Uger, men det var mig tungere en Time derefter at tale med Prinsessen af Mechlenburg¹⁾. Samtalens Indhold passer ikke for et Brev, men om endog saa var, om jeg kunde og vilde skrive hvert Ord, da maatte dermed i det mindste følge et Portrait — og Juul er død; maaskee i dette Tilfælde ret vel for ham. Mit sidste Aftenselskab var en af mine kiæreste Bekiendte, en Hofpræst Glävecke; jeg vover at troe, at han ogsaa ønskede eengang igien at see mig, ligesom det visselig vilde være mig usigeligt kiært, at see ham med flere af de gode Mechlenburgere . . .

d. 19de Sept: Morgenstund har Guld i Mund — ja Ordsprog ere en Art af Poesie, og det gaaer høit, naar denne er halv sand, saameget er vist, at dersom jeg ikke havde havt Guld i Lommen, var jeg bleven narret, thi jeg gav 25, siger Fem og Tyve Rigsdaler ud til Drikke Penge. Kl: 8 kiørte jeg med min gode gamle Et: R: Malling, thi vi ere nu blevne Reisekammerater og jeg er i alle Henseender meget vel tilfreds dermed. I Lübten²⁾, fire Mile fra Ludwigslust, spiieste vi til Middag, og jeg tog der

¹⁾ Prinsesse Charlotte Frederike, se ovf. S. 86 Note 2. Det synes, som om Holtén allerede dengang har vidst eller anet den forestaaende Forlovelse, og at han ikke har været glad ved dette Parti for hans kjære Prins Christian. Ægteskabet blev jo som bekjendt højest ulykkeligt.

²⁾ Lübtheen.

endnu Afskeed med Ober Berideren, en rask Mand; han havde ledsaget Herskabet hertil. Stedet var i øvrigt interessant, thi Maden var ypperlig, Kaffeen fortreffelig, Huset paa det eleganteste, og Vertinden en saa stor Skjønhed, at jeg uden Betænkning giver hende Nr. 3 blant dem, jeg i Sommer har seet. Jeg maa ærlig tilstaae at jeg neppe kan fatte, hvorledes hun har seet ud for 10 Aar siden, da kaldte Hertugen hende Ma belle, og at hans Dom i denne Henseende er klassisk, det har jeg Beviser for; at denne Benævnelse og det elegante Huus staaer i den nøieste Forbindelse, indseer man let af det, jeg allerede har meldt om Hertugen . . .

d. 20de Sept: . . . I Eschenburg, den sidste Post Station i det Lauenburgske, spiste vi god Middagsmad, og havde dertil den behageligste Desert, jeg i de sidste 3 Maaneder har seet; det var en Amtmand! ja men en Dansk Amtmand Lautzow¹⁾, som complimenterede Herskabet paa Grændserne . . . Kl: 4¹/₂ passerede vi den Danske Cordon, vare altsaa i Fædrelandet, men man talte endnu overalt Tysk, det vilde altsaa ikke varme mig saaledes, som naar jeg igien hører hver Mand tale Fædrenesproget. Reinbeck, hvor Amtmanden boer, er et saa yndigt Sted, at det kan lignes med Bagsværd. Mange af Egnens og Stedets Fornemme og Embedsmænd complimenterede Prinsen ved Vognen. I et Par Bønderbyer modtoges Prinsen af Høst Piger med Krands, det var kiønt, men deres vilde Hujen, hvormed de udtrykte deres Lykønskning, passede sig bedre ved et Bacchanal end for Ceres Præstinder. Efterhaanden saae man nu flere Hamburgske Lyststeder, men de allerfleeste vare gamle, og de faae nyere kunde ikke sættes i Ligning med de mange ædle Bygninger, som jeg forrige Gang beundrede imellem Altona og Blankenese. Rimeligviis har den ypperlige Bygmester (Pr: Hansen)²⁾ som har bygget næsten alle disse, ikke etableret sig, førend

¹⁾ Kammerherre Christoph Hartvig v. Lowzow, Amtmand i Reinbeck, Tremsbüttel og Trittau Amter.

²⁾ Christian Frederik Hansen, f. 1756, † 1845, Christiansborg Slots og Frue Kirkes Bygmester, findes i Hof- og Statskalenderen for 1804 opført som Professor i Arkitektur og Landbygmester i Holsten; fra 1785—1804 boede han i Altona (Biogr. Lex. VI, S. 594 ff.).

efterat alle Grunde paa den anden Side af Hamburg vare opkøbte . . . Uden for Altona blev Herskabet modtaget med samme Pomp, som forrige Gang, men Tillæg var det, at Borgerkabet paraderede paa Gaderne, og at dette erbarmlige Infanterie omringede og fulgte Vognene lige til Ober Præsidentens Huus. Det var at ønske, at man paa en passende Maade vilde forebygge, at en saa ærværdig Klasse af Mennesker, som en Stadsborgerskab, ikke udsatte dem for Latter og Spot. Det Optog, jeg her saae, var carrikaturmæssig indtil Harmé. At jeg logerer hos min smukke Vertinde veed min Juliane allerede, hvorledes hun tog imod mig, har jeg ogsaa rapporteret. Med Ferdinand gjorde jeg strax et Besøg hos Bläckers, hvor vi bleve meget venkabeligen modtagne. Een af Sønnerne har i Sommer været i Kbhvn, og det var mig kiært at høre, at han ønskede snart at komme der igien. Til Aften spiste jeg hos Steemans hvor der var et meget talrigt Selskab, jeg traf der Steemann hos Kongen¹⁾, og sad imellem ham og Malling, men lige over for den vidtbekjendte Etats Raad Schirach²⁾, som er en forunderlig Griis . . .

d. 21de Septemb. . . . Hos Arve Prinsen var til Middag stor Cour og Taffel, det Hamburger Raad, de fremmede Ministre o: s: v: vare der, altsaa var jeg hiemme. Min Vertinde paastod jeg skulde bestemme Middags Maden, og vi fik det jeg ønskede, saa got som om jeg havde været hiemme. I Eftermiddag paa Komédie i Hamburg med Herskabet. *Arrestanterne* blev givet paa Fransk og det ret got, men det elendige Theater og de usle Decorationer forstyrre hele Illusionen. *Mdme Fourree* spille, som sædvanlig, ganske fortreffeligt. Collationen under Komédien var, ogsaa som sædvanlig, i høieste Grad brillant. Ledsaget af Hamburgske Soldater med Fakler kiørte vi hiem, spiste atter til Steemans med omtrent det samme Selskab som i Aftes.

¹⁾ Kammerjunker Otto Johan v. Stemann opføres i Hof- og Statskalenderen for 1804 iblandt de daglig opvartende Kavalerer hos Kongen.

²⁾ Forfatteren Etatsraad Gottlob Benedikt v. Schirach, f. 1743, † 1804, var bosiddende i Altona, hvor han fra 1781 udgav „*Politisches Journal*“ (Biogr. Lex. XV, S. 145—46).

Paa en tilkommende rolig Nat tracterede jeg hiemme med Meklenborgsk Punsch paa den gode Stad Altonas Bekostning.

d. 22de Sept: Det var uden Tvivl een af de Ting, man paa Reiser skulde lære, at forlade Steder og Mennesker uden Følelse. Jeg har endnu ikke lært det, ethvert enkelt interessant Menneske saavel som hele Familier blive mig saa kiære, at det koster mig meget at bære den Tanke: Du seer dem rimeligviis for sidste Gang. Muligen er dette et Stoltheds Udbrud hos mig, at jeg ikke vil erkiende, at vores hele Liv er ikke synderlig andet end en Forestilling i en Laterna magica. Det være; saare unødigt forlod jeg Bläckers Familie, og uagtet det Huus, hvor jeg boede, paa ingen Maade kan sættes i Sammenligning med Bläckers, saa har man dog ogsaa der viist mig saamegen udmærket Høflighed, at det stedse skal være mig i kiær Erindring. Efter den uforanderlige Inddeeling af min Tid i Gaar, var det mig aldeles umuligt, uagtet den beste Villie, at besøge Beckers Søster. Kl: 9 kiørte vi i det sædvanlige Optog fra Altona og kom til Pinneberg Kl: 11, hvor Prinsen steg af hos Amtmanden GehR: Lewetzow¹⁾, som gav en fortreffelig Frokost. Der var stor Cour; en Geheime Raad Schilden²⁾ interesserede mig; vi kom i en ivrig Discours om Verdens saakaldte Skabelse, som lærte mig, at han var en Mand af Kundskaber. Naturligviis blev den afbrudt ved Bordet, hvor den ikke heller passede. Kl: 4 kom vi til Elmshorn. Gardere, Paraderinger o: s: v: ere a l'ordre paa ethvert Sted, de ere allerede beskrevne ved Udreisen, og jeg meener, at det er tilstrækkeligt. Kl: 8 kom vi til Itzehoe, som var illumineret, jeg besøgte strax min gode Ven Colsmann, nød Land[s]mandskabet ret med Vellyst, og gik hiem til Nattequarteret Kl: 11.

d. 23de Sept: Bülow og jeg kiørte i Dag sammen, thi Prinsen vilde tale med Malling. Vi erfarede ved Giennemkiørselen, at Byen Itzehoe har efter sin Størrelse mange smukke Piger,

¹⁾ Gehejmeraad Kherre Albrecht Philip Levetzau, f. 1744, † 1817, Landdrost i Pinneberg (Biogr. Lex. X, S. 238).

²⁾ Gehejmeraad, Kherre Hans Heinrich Friccius v. Schilden til Haselau, Haseldorf og Clausholm, f. 1745, † 1816, Jægermester i 1ste Holstenske Distrikt, antog 1805 Navnet v. Schilden-Huitfeldt (Biogr. Lex. XV, S. 121—22).

giorde i den Anledning vores physiologiske og physiognomiske Anmærkninger og fortsatte Reisen, temmelig uforstyrret indtil Rendsburg, hvor Prinsen blev ret overvældet med militair Honneur. Rendsburg er et afskyeligt Hul, og dobbelt afskyeligt blev det mig i Dag, fordi jeg her, just her skulde celebrere min lille kiære Anes Fødselsdag. Din Skaal drak jeg min søde Pige, og det i Champagne, men jeg savnede det beste; min Julianes og mine kiære Glutters Nærværelse. Gud give min Ane stedse det Frosind, som nu lyser ud af hendes Øine, da kan hun freidig gaae sin Bestemmelse imøde. Det var mig en sød Forvisning, at mine kiæreste vist erindrede mig omtrent paa samme Tid, som mine Tanker vare dem aldeles helligede. I det afskyeligste Veir kiørte vi Kl: 5 fra Rendsburg og kom Kl: 8 hertil Louisenlund. I en kiedsommelig Solo spiiste jeg min Aftens Mad, og gik til Hvile Kl: 10.

d. 24de Sept: . . . Slottet er ikke et Slot, en ganske ordentlig Bygning, med reene Værelser. Efterat jeg havde læst med Ferdinand blev jeg presenteret for Herskabet her¹⁾; da de ere bekiendte i Kiøbenhavn, behøver jeg ikke at beskrive dem. Aleene har jeg spiist til Middag, aleene har jeg i Eftermiddag spadseret omkring, uden at see noget mærkværdigt. Posten kom, men ingen Brev til mig — Rimeligviis er det gaaet til Altona, jeg faaer det altsaa først paa Onsdag Aften. Jeg sladrede en Times Tid hos Bülow, som boer oven over mig, og gik til Køis Kl: 10!

d. 25de Sept: Uheldigviis erindrer jeg i disse Dage Frue Bielkes Ideer om Huus Lærere, da disse nu aldeles ikke ere mine, saa fører jeg en Dispute, som baade i Henseende til Tid og Rum er temmelig vidtløvtig. Lidt efter at jeg var kommet fra Ferdinand bankede Malling paa mit Vindue, jeg skulde convoie ham paa en Promenade og vi varmede os da lidt. Vi traf Hof Chefen, en Kh^{re} Køppern, han viiste os et Slags Blomsterhuus, som i sin Art var ret smukt, begge Fløiene ere separerede ved en Rotunde, hvorfra man seer til begge Sider, igiennem Husets hele Længde, som ikke er ubetydeligt. Fra Kl: 1 til i

¹⁾ se S. 9 Note 2 og 3.

Aften Kl: 10 har jeg levet som i Gaar, og saa bliver det vel fremdeles.

Mine kiære Forældre, Sødskende og Venner, som med saa venskabelig Partiskhed have læst, hvad jeg flygtigen har henkastet paa Papiret, som oftest for paa denne Maade at fantasere mig ind i et Slags Samtale med Dem ville tilgive, om De altfor ofte ere skuffede i Deres Forventning. Rimeligviis slutter jeg nu, desværre ikke fordi min Hiemkomst stunder saasnart til, men fordi min grændseløse Længsel efter mit kiære Hiem sløver min Opmærksomhed for de Ting, som muligen endnu kunde være at see. Bliver den endnu engang pirret, da skal jeg ikke undlade at fortælle, hvad jeg har seet. H. S. Holten.

Tillæg.

(Nedenstaaende Erklæring er afskrevet efter en i mit Eje værende, med H. S. Holtens egen Haand skreven og med hans egenhændige Underskrift forsynet Kopi).

Deres Kongelige Høihed!

Naadigste Kron Prins!

Efter Befaling af Hr. Kammerherre v. Blücher. nedlægger jeg som anden Lærer ved Hans Høihed Prins Ferdinand for Deres Kongelige Høiheds Fødder min underdanigste Beretning om den Andeel, som jeg har havt i hans Underviisning.

Det behagede Hans Kongelige Høihed Høiselig Arve Prinsen i Foraaret 1801 at befale mig, at begynde Prins Ferdinands Underviisning i Natur Videnskaberne efter den samme Plan, som jeg havde fulgt og dengang næsten fuldendt med Hans Høihed Prins Christian. Jeg vovede strax at gjøre min Høiselig Herre opmærksom paa, at denne Plan var individuel, men at jeg efter nogle Maaneders Omgang med Prins Ferdinand, skulde fremlægge en anden, saaledes som jeg efter de til den Tid samlede Erfaringer om Prins Ferdinands intellectuelle Evner troede den udførlig, dette skeete i Slutningen af Januari 1802. Jeg indleverede en detailleret Plan, som, saavidt muligt, var læmpet efter den Methode, jeg havde brugt ved Hans Høihed Prins Christian, da Hans Kongelige Høihed yttrede en bestemt For-

kiærlighed for denne Fremgangs Maade. Det maatte naadigst tillades mig, i muligste Korthed at fremsætte denne Plan, førend jeg aflægger Beretning om Prins Ferdinands Fremgang i den mig betroede Deel af hans Underviisning.

De Videnskaber, som jeg havde at foredrage ere: Physik, physiske Geographie, Chemie, Naturhistorie og Technologie. Uagtet disse Videnskabers meget betydelige Indflydelse paa det borgerlige Liv, paa dets Bequemmeligheder, saavel som dets Fornødenheder, har jeg dog troet, at de i en Prinses Opdragelse mere burde betragtes som Midler, end som Øiemed, at de kunne give en nyttig og behagelig Afvexling i Øvelser for Hukommelsen i den første Alder, og for Dømmekraften i de senere Aar, at Detail i disse meget vidtløvtige Videnskaber kun for saavidt her er anvendelig, som den kan udvide Ynglingens Følelser for den beundringsværdige Skønhed, Orden og Harmonie i Naturen, og give ham Begreb om deres Nytte og Vigtighed for Staten. Da Hensigten paa ingen Maade burde være, at danne en Lærd i disse Fag, maatte altsaa Tiden ikke anvendes paa u hensigtsmæssig Beskiæftigelse med Navne, eller med de Lærdes Meninger og Strid om uigiennemtrængte, maaskee uigiennemtrængelige Hemmeligheder i Naturens Huusholdning; kun med Kiendsgjæringer, med erkjendte anvendelige Ting troede jeg at turde vidtløvtigere og omstændeligere beskiæftige Prinsen. Jeg foreslog, at han burde gaae den i disse Videnskaber ene sikke Veie, Erfaringens. Hans Høiheds Prins Christians smukke Samling, saavel af physikalske Instrumenter, som af Naturhistoriske Ting, satte mig i Stand til, altid at kunde sysselsætte Prins Ferdinand med at betragte og forsøge, thi Naturen lærer man ikke at kiende af Bøger. I Naturhistorien troede jeg særdeles at burde gjøre ham opmærksom paa Fædrenelandets Frembringelser. Det var fremdeles min Hensigt, at vise ham Konstnernes og Haandværkernes Beskiæftigelser, for at give ham en paa sandselige Begreber om deres Vindskibelighed og Uundværlighed grundet Agtelse for disse nyttige Lemmer af Staten. Endeligen agtede jeg i en almindelig og sammentrængt Oversigt af Prinsens Arbeide under min Veiledning tillige at gjøre ham opmærksom paa den Indflydelse,

som Kundskab i disse Videnskaber haver i alle Embeds- og Videnskabsfag, og den grundede Ret, som [de] derfor have til at hævdes og understøttes i Staten.

Saaledes, Naadigste Kron Prins! var min Plan; den blev bifaldet af Hans Kongelige Høihed og mig overdraget til Udførelse under Høisammes umiddelbare Medvirkning. Trolig bi-vaanede denne ædle, for Sine elskede Børns Dannelse saa omhyggelige Fader, sin yngste Søns Underviisning, villig tilstod han mig alle de Hielpemidler, som jeg forestillede nødvendig til mit Øiemeds Opnaaelse. Prins Ferdinand gik langsomt, men han gik sikkert og han gik fremad, jeg havde gode og grundede Forhaabninger, da .en for hans Aands Dannelse meget uheldig Begivenhed indtraf. Hans Kongelige Høiheds svækkede Helbred gjorde en Reise nødvendig, og Prins Ferdinand skulde følge Ham; jeg forudsaae, at dette meget sandselige Barn vilde tabe saare meget, jeg foretog derfor i Hans Kongelige Høiheds og Hans Høihed Prins Christians Nærværelse en liden Prøve, og De fandt, at han i det elementaire havde gjort god og grundig Fremgang. I halvfemte Maaned var dette elleve Aars Barn næsten uden al Beskieftigelse, aldeles uden Underviisning, hans af Naturen meget spillende Fantasie fik i denne Forstandens lange Uvirksomheds Tid en Overhaand, hvis Virkninger det vilde være forgieves at forsøge paa at beskrive. Det var ved Hans Hiemkomst ikke at tænke paa at gaae videre, men blot paa, at gjøre ham skikket til igien at modtage Underviisning. Naadigste Kron Prins! dette Udtryk synes haardt, men jeg beraaber mig paa min Medlærer Informator Sommer, hans Vidnesbyrd vil vist stemme overeens med mit. Halvandet Aars Arbeide var spildt, ingen Idee vilde hefte, thi den fortrængtes af Erindringen om det nydte Moerskab, den uden al Anstrengelse hensvundne Sommer, og det var ved næste Sommers Begyndelse, uagtet utrættet Taalmodighed og alle mig bekiendte Midlers Anvendelse, ikke lykkedes mig, igien at bringe Prins Ferdinand til den Grad af Kundskab, som han havde førend den første Reise. En nye Reise blev bestemt, og Hans Kongelige Høihed, som Selv havde ofte været Vidne til de frygtelige Følger af den forrige, troede at forebygge lignende

Uheld ved at befale mig at ledsage Prins Ferdinand, men fra-regnet at et Barn aldrig kan studere paa en Reise. hvor Adspredelserne ere alt for hyppige, mødte endnu mange særdeles Omstændigheder, som foraarsagede, at Udfaldet ikke svarede til Forventningen, blant disse vil jeg blot nævne: Gienerindringen om den aldeles utvungne Tilstand, hvori Prinsen havde været i forrige Aar paa de samme Steder, han nu atter, men under Opsigt besøgte, den alt for idelige og for Hans Alder upassende Deeltagelse i de ældres Forlystelser, og endelig en Sygdom, som foranledigede, at man i lang Tid ville have Prinsen aldeles fritaget for nyttig Beskæftigelse, den man kaldte anstrængende, for dermed at retfærdiggjøre sig. Prins Ferdinand var nu engang trukket ind i de ældres Fornøielser, og Han vedblev efter Hiemkomsten at tage Deel i dem; herved tabtes megen Tid, men end mere tabtes ved den for ham meget skadelige Maade, bestandig forud at meddele ham Planer til forestaaende Forlystelser. Med Billederne af disse kom han til Underviisningen, det fordrede nu megen Anstrængelse for hans ved idelige Adspredelser slappede Aand at hæfte Tankerne til alvorlige Ting, denne besværlige, næsten daglige Kamp søgte han at undgaae, saa meget muligt, ved at erhverve sig andres Understøttelse hos hans Hr. Fader til at erholde Befrielse for Underviisning. Hans Kongelige Højheds stedse aftagende Kræfter gjorde hans af Naturen saare ømme Hierte end ømmere, det faldt ham tungt at nægte sin lille Yndling noget, og Hans Svaghed gjorde det vanskeligt for Prins Ferdinands Lærere med Kraft at modsætte sig, med Eftertryk at forestille, hvorledes en i alle Henseender utidig Anmas-selse af uberettigede til at unddrage Prins Ferdinand fra nyttig og alvorlig Beskæftigelse var ligesaa skadelig for hans moralske som for hans intellectuelle Dannelse, thi som det forøgede hans Ulyst til Arbeide, saaledes gav det ham Leilighed til smaae Kunstgreb og Kabaler.

Saaledes have uheldige Omstændigheder, ikke positiv Uformuenhed hos Prins Ferdinand foraarsaget, at denne med god naturlig Forstand, rigtig Dømmekraft og Vittighed begavede Yngling er i Forhold til sin Alder, og de Midler, som ere an-

vendte, i hans videnskabelige Dannelse endnu meget langt tilbage. Daglig har jeg i fire Aar omgaaedes Prins Ferdinand, i fire Maaneder har han, saameget Omstændighederne tillode det, været under min Opsigt; han er god, blid og ubetinget lydlig, naar han behandles consequent, men, mærker han planløs Føielighed og upassende Understøttelse, da bliver han, hvor dette lykkes ham, uregierlig, og hos sine Lærere kunstig tilbageholdende, og kunde, naar dette ikke alvorligen forebygges, blive rænkefuld. Han tabte sin ømme, kiærlige Fader, men Forsynet gav ham til fuld Erstatning Deres Kongelige Høihed, ved Deres Faderhaand vil Prins Ferdinand sikkerlig vorde en duelig, en ædel Mand, til Hæder og Glæde for Kongehuset, thi De, Naadigste Kron Prins! vil med Kraft bortrydde de Hindringer, som hidtil have lagt for Hans Dannelse, De ville anordne, at Ynglingen faaer Roelighed til at uddanne sig, at en kiærlig, men kraftig og fast Haand leder ham, ikke aleene i hans Underviisning, men ogsaa i hans Dannelse for den Cirkel, hvortil Forsynet har bestemt ham.

Med Frimodighed har jeg opsat denne min underdanigste Beretning, thi Deres Kongelige Høihed befaler Sandhed, usminket Sandhed. Skulde Deres Kongel. Høihed beslutte at Prins Ferdinand fremdeles skal undervises i de Videnskaber, som mine Kundskaber omfatte, og min ovenfor fremsatte Plan maatte finde naadigst Bifald, da ville jeg med samme Glæde og ufortrødne Iver anvende min Tid til min uforglemmelige Velgiørers yngste Søns videnskabelige Dannelse, som jeg anvendte mine beste Aar til Hans ældste Søns Underviisning.

underdanigst

H: S: Holtén.

Kiøbenhavn d. 21de December 1805.
